

Άμεση δημοκρατία & σημερινή πολιτική πρακτική

Γιώργος Ν. Οικονόμου

Δρ Φιλοσοφίας, συγγραφέας

Ο Μισέλ Φουκώ γράφει πως «εκεί όπου υπάρχει έργο δεν υπάρχει τρέλα», πράγμα που μπορεί να σημαίνει πως εκεί όπου δεν υπάρχει έργο υπάρχει τρέλα. Αυτό ισχύει στη νεοελληνική περίπτωση, όπου υπάρχει γενικευμένη τρέλα, ακριβώς επειδή δεν υπάρχει έργο σε όλους σχεδόν τους τομείς που συγκροτούν μία κοινωνία, στον παραγωγικό, στον οικονομικό, στον πολιτικό, στον διοικητικό, στον πολιτισμικό. Χαρακτηριστικά συμπτώματα αυτής της τρέλας ήταν και είναι η παταγώδης αποτυχία του πολιτικού συστήματος που οδήγησε στη γενικευμένη χρεοκοπία, η υπερχρέωση, τα μεγάλα ελλείμματα, η ανορθολογική διαχείριση των πόρων, των δανείων και των οικονομικών ενισχύσεων από την Ε.Ε., η ιλιγγιώδης διαφθορά, η γενικευμένη φοροδιαφυγή, η απουσία δικαιοσύνης και ελέγχου, η μη απόδοση ευθυνών λόγω υπουργικής και βουλευτικής ασυλίας, ο παρασιτικός γραφειοκρατικός μηχανισμός, η ανορθολογική διοίκηση, το πελατειακό καθεστώς, η γενικευμένη κομματοκρατία και κομματικοποίηση, το ληστρικό εκλογικό σύστημα, ο άθλιος πολιτικός λόγος της δημαγωγίας, των ψευδών και της ασύστολης προπαγάνδας, η αδυναμία παραγωγής πλούτου, η έλλειψη εκπαίδευσης, παιδείας, αγωγής, πολιτισμού και δημοκρατικής παράδοσης. [1]

Σε αυτά προστίθενται η συναίνεση της κοινωνίας επί τέσσερις δεκαετίες στο άθλιο κομματοκρατικό σύστημα και η απάθειά της ενώπιον του σημερινού μεγάλου αδιεξόδου που επί δέκα έτη μετά την έκρηξη της χρεοκοπίας δεν έγινε ούτε μία ουσιαστική θεσμική αλλαγή! Η κοινωνική συναίνεση επέτρεψε επίσης την άνοδο στην ανώτατη εξουσία ανεπαρκών ατόμων όπως ο Κ. Καραμανλής Β', ο Γ.Α. Παπανδρέου, ο Σαμαράς, το δίδυμο Τσίπρα-Καμμένου, ο Κυρ. Μητσοτάκης, για να μείνουμε στους νεότερους.

Όπως αποδείχθηκε η νεοελληνική τρέλα δεν θεραπεύεται με ασπιρίνες τύπου ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ.

Πώς θα αυτοκυβερνηθούμε;

Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται είναι το πώς θα υπάρξει διέξοδος από τη γενικευμένη τρέλα και παρακμή. Το ερώτημα αυτό οδηγεί σε μία συζήτηση, που επιβάλλεται να γίνει, διότι οι κυρίαρχες αντιλήψεις στον χώρο των κομμάτων, των διανοουμένων και της Αριστεράς εγκλωβίζονται στο κοινοβουλευτικό και κομματικό πλαίσιο, όπως έδειξαν και οι τελευταίες εκλογές (2015 και 2019). Πράγματι, το ερώτημα που έθεσαν και θέτουν πάντοτε τα κόμματα και το αντιπροσωπευτικό σύστημα και στο οποίο καλούνται να απαντήσουν οι ψηφοφόροι είναι: «ποιο κόμμα να ψηφίσω;» ή «ποιον πολιτικό να ψηφίσω;», θεωρώντας έτσι και επιβάλλοντας ότι το βασικό πολιτικό ερώτημα είναι το «ποιος με κυβερνά;» ή «ποιος πρέπει να με κυβερνά».

Τα ερωτήματα αυτά εμπεριέχουν την αντίληψη ότι κάποιος πρέπει πάντοτε να με κυβερνά, άρα το πολιτικό διακύβευμα είναι να βρω τον «καλύτερο» για να με κυβερνήσει. Δηλαδή, τα ερωτήματα όπως τίθενται εμπεριέχουν την αντιπροσώπευση και την πολιτική αλλοτρίωση των ανθρώπων. Στην περίπτωση αυτή γίνεται μετατόπιση του ζητήματος, αφού το βασικό ερώτημα που θέτει η κλασική πολιτική φιλοσοφία και πρακτική είναι: **«τι το κύριον είναι της πόλεως;»**, δηλαδή, «ποιος ασκεί την εξουσία, ποιος λαμβάνει τις αποφάσεις και θεσπίζει τους νόμους;». Είναι ο ένας, οι ολίγοι ή οι πολλοί; Είναι οι πλούσιοι ή οι άποροι; Είναι τα ανώτερα στρώματα ή τα μεσαία και τα κατώτερα, όλη η κοινωνία; Και τα συναφή με αυτό ερωτήματα: Πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις και πώς ορίζονται τα πρόσωπα που ασκούν την εκτελεστική, τη δικαστική και τη νομοθετική εξουσία; Υπάρχει ουσιαστικός έλεγχος της εξουσίας, με δικαστικές και ποινικές κυρώσεις;

Αναλόγως των απαντήσεων που δίνονται στο βασικό αυτό ερώτημα και στα συναφή, τα πολιτεύματα διακρίνονται σε μοναρχικά, ολιγαρχικά, δημοκρατικά, αριστοκρατικά και τυραννικά. Αυτά

τουλάχιστον διακρίνει η κλασική πολιτική φιλοσοφία (Πλάτων, Αριστοτέλης) αλλά και η νεωτερική (Σπινόζα, Λοκ, Χομπς, Μοντεσκιέ, Ρουσσώ). Αυτό το βασικό περιγραφικό ερώτημα έχει ως συμπληρωματικό του το δεοντολογικό: «τι δει το κύριον είναι της πόλεως;» (ποιος πρέπει να είναι ο κυρίαρχος της πόλεως;) και το «τις η αρίστη πολιτεία;» (ποιο είναι το άριστο πολίτευμα). [2]

Η δημοκρατική αντίληψη απαντά στα ερωτήματα αυτά σαφώς και κατηγορηματικώς, και στα δύο επίπεδα, περιγραφικό και δεοντολογικό: το κύριον της πόλεως στα αντιπροσωπευτικά πολιτεύματα είναι οι ολίγοι αντιπρόσωποι των ανωτέρων στρωμάτων (επιχειρηματιών, τραπεζιτών, καναλαρχών κ.ά.) και πρέπει να αντικατασταθούν από τους πολλούς, από τον δήμο. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε ολιγαρχία, στη δεύτερη δημοκρατία, άμεση δημοκρατία. Το ουσιαστικό ερώτημα, επομένως, που πρέπει να τεθεί είναι: «πώς θα αυτοκυβερνηθούμε;» ή «πώς θα οργανώσουμε και θα κυβερνήσουμε τον κοινό βίο;» -πώς, δηλαδή, εμείς οι ίδιοι θα οργανώσουμε την κοινή ζωή μας και όχι κάποιοι αντιπρόσωποι, ηγέτες ή κόμματα, οικονομολόγοι, συνταγματολόγοι, γραφειοκράτες, όχι κάποιοι άλλοι αντί για μας.

Αυτά τα ερωτήματα πρέπει να τεθούν επείγοντως σήμερα για συζήτηση και προσανατολισμό. Όμως δεν τίθενται από κανένα κόμμα.

Όλα -δεξιά, κεντρώα, σοσιαλδημοκρατικά, αριστερά, κομμουνιστικά- θέτουν τα παραπλανητικά ερωτήματα: «ποιος με κυβερνά;» ή «πώς με κυβερνά;» διολισθαίνοντας τεχνηέντως και εμμέσως στην υπεράσπιση του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος. Ούτε τίθενται στη σημερινή Ελλάδα στην οποία το πολιτικό σύστημα έχει αποτύχει παταγωδώς, δεν έχει όμως καταρρεύσει ούτε αλλάξει. Χρειάζεται επομένως ριζική αλλαγή, η οποία είναι αδύνατο να γίνει από τους υπάρχοντες κομματικούς σχηματισμούς. Στην προοπτική αυτή τίθεται ένα βασικό ερώτημα: Πώς μπορεί να γίνει η αλλαγή του συστήματος; Πιο συγκεκριμένα: Ποιες είναι οι βασικές κινήσεις που πρέπει να γίνουν ως πρώτο βήμα;

Οι αντίπαλοι της δημοκρατίας

Το ερώτημα αυτό δεν μπορεί να απαντηθεί πειστικά εάν πρώτα δεν ξεκαθαρισθούν ορισμένα θεμελιώδη ζητήματα, όπως, «ποιος είναι ο στόχος του πολιτικού αγώνα» και «ποιος είναι ο βασικός αντίπαλος για την επίτευξη αυτού του στόχου». Είναι θεμελιώδη διότι χωρίς τον καθορισμό του στόχου και του αντιπάλου δεν μπορεί να καθορισθεί η πολιτική πράξη, τι πρέπει, αλλά και τι μπορεί να γίνει στις δεδομένες ιστορικές συνθήκες.

Εάν στόχος είναι η δημοκρατική πολιτεία, με την έννοια της πραγματικής κυριαρχίας των πολιτών και όχι των πολιτικών, της κυριαρχίας των πολλών και όχι των ολίγων, των αντιπροσώπων και των κομμάτων, τότε είναι εμφανές ότι στόχος είναι η αλλαγή του υπάρχοντος ολιγαρχικού κομματοκρατικού πολιτεύματος. Αυτό σημαίνει συμμετοχή της κοινωνίας στη λήψη των σημαντικών αποφάσεων, στη θέσπιση των νόμων, στη δημιουργία και την απονομή του δικαίου, στον ουσιαστικό έλεγχο της εξουσίας με πλήρη διαφάνεια.[3]

Άρα χρειάζεται να αποδυναμωθούν οι θεσμοί και τα κέντρα εξουσίας του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, να αφαιρεθούν αρμοδιότητες από τα στηρίγματά του, ήτοι από κόμματα, κοινοβούλιο, δικαστική εξουσία, οικονομική ελίτ, ΜΜΕ, Εκκλησία, δημάρχους και περιφερειάρχες.

Έτσι όμως προσδιορίζεται και η απάντηση στο δεύτερο ζήτημα: βασικός αντίπαλος στον αγώνα για πραγματική δημοκρατία είναι οι πιο πάνω αναφερθέντες (κόμματα, κοινοβούλιο...), καθώς επίσης οι σημασίες και όλοι οι θεσμοί του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος, που επιτρέπουν και εξασφαλίζουν την ολιγαρχική διακυβέρνηση. Πράγματι, βασική σημασία και θεσμός του συστήματος αυτού είναι η «αντιπροσώπευση», με εργαλεία τις εκλογές και τα κόμματα. Όμως οι εκλογές δεν καθιστούν το πολίτευμα δημοκρατικό, όπως ήξεραν πολύ καλά οι αρχαίοι Έλληνες, ενώ τα κόμματα αναιρούν τη δημοκρατία, διότι επιδιώκουν με κάθε τρόπο την αύξηση της δύναμής τους για μεγαλύτερο μερίδιο στην εξουσία, αποτρέποντας τη συμμετοχή και

την πρωτοβουλία των ανθρώπων.

Αυτό που επιδιώκει παντί τρόπω κάθε βουλευτής, δήμαρχος ή περιφερειάρχης είναι η εκλογή του και η επανεκλογή του. Αυτός είναι ο κύριος σκοπός του, ασχέτως βεβαίως των ψευδών κατά τεκμήριο υποσχέσεων και ιδεολογικών διακηρύξεων με τις οποίες περιτυλίγει και σερβίρει την προσωπική του φιλοδοξία. Ενώ όλα τα κόμματα και οι βουλευτές σε όλες τις χώρες και τις εποχές κόπτονται υπέρ του «λαού» και του «έθνους», εντούτοις ο «λαός» δυσπραγεί και σε περιόδους κρίσης δυστυχεί, ενώ οι ίδιοι οι πολιτικοί ευτυχούν μέσα στην εξουσία και τα προνόμιά τους, από τα οποία όχι μόνο δεν παραιτούνται, αλλά περιφρουρούν με ιδιάζοντα ζήλο και κυνισμό, όπως συμβαίνει στη χρεοκοπημένη Ελλάδα.

Επίσης, στα πλαίσια του κοινοβουλευτισμού όλα τα κόμματα, όχι μόνο αυτά της συγκυβέρνησης, συμμετέχουν στην εξουσία με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Το ίδιο ισχύει και για τα κόμματα της Αριστεράς: είναι στυλοβάτες του κομματοκρατικού κοινοβουλευτικού συστήματος, αφού και αυτά στηρίζονται στην ίδια λογική της αντιπροσώπευσης, υποτάσσοντας τα κοινωνικά προβλήματα στο κομματικό συμφέρον. Συνεπώς η εκλογική ενδυνάμωση των κομμάτων εμπεδώνει στην ουσία το κοινοβουλευτικό ολιγαρχικό πολίτευμα.

Ο δημοκρατικός δρόμος

Πρώτο βήμα λοιπόν στην προσπάθεια για δημοκρατία είναι η αποδυνάμωση της κομματοκρατίας και της «αντιπροσώπευσης». Πώς επιτυγχάνεται αυτή η αποδυνάμωση; Κατ' αρχάς με τη μη συναίνεση. Η εξουσία που αποκτούν τα κόμματα οφείλεται στο γεγονός πως κάποιοι τα ψηφίζουν και τα νομιμοποιούν, δίνοντάς τους την εξουσιοδότηση να πράττουν όπως αυτά νομίζουν. Η οποιαδήποτε εξουσία υπάρχει επειδή κάποιοι συναινούν σε αυτήν. Εάν δεν υπάρχει η συναίνεση των πολλών πάυει και η εξουσία. Συνεπώς το βασικό πολιτικό πρόβλημα δεν είναι ποιον αντιπρόσωπο ψηφίζουμε, σε ποιο κόμμα αναθέτουμε τη σκέψη και την πράξη μας, διότι τότε απλώς μεταφέρουμε την εξουσία σε

άλλους. Η ελπίδα σε κόμματα και αντιπροσώπους τροφοδοτεί και γιγαντώνει την ολιγαρχία. Το βασικό είναι το πώς μπορεί η εξουσία να μείνει σε εμάς, να ασκηθεί από την ίδια την κοινωνία -πώς θα αυτοκυβερνηθούμε. Έτσι θεμελιώνεται η δημοκρατία.

Με άλλα λόγια, ο δρόμος για την αλλαγή του ολιγαρχικού συστήματος προς ένα δημοκρατικό πολίτευμα είναι ένας: πλήρης αποδέσμευση από την εκλογική και κομματική λογική και ταυτόχρονη προσπάθεια δημιουργίας κινήσεων, πρωτοβουλιών, συνελεύσεων που θα αντιστρατεύονται τη λογική της ανάθεσης σε αντιπροσώπους (επανέρχομαι πιο κάτω).

Υπάρχει όμως η διαδεδομένη αγοραία αντίληψη πως επειδή η άμεση δημοκρατία προς το παρόν δεν είναι εφικτή, επιβάλλεται ή επιτρέπεται η ανάθεση της διακυβέρνησης ή της αντιπολίτευσης σε κάποιο αριστερό κόμμα, μεταθέτοντας έτσι το όραμα για τη δημοκρατία στο απώτερο μέλλον (πότε άραγε;). Η αντίληψη αυτή είναι βαθύτατα αλλοτριωτική και αντιδημοκρατική, αφού ενισχύοντας τα κόμματα ενισχύεται η ολιγαρχία και η πολιτική ετερονομία, διότι, τα κόμματα είναι οι βάσεις και τα στηρίγματα της ολιγαρχίας, όπως ήδη ανέφερα. Από την άλλη, μπορεί οι ψηφοφόροι να δίνουν το δικό τους νόημα στην ψήφο τους, όμως οι «αντιπρόσωποι» ούτε γνωρίζουν αυτό το νόημα ούτε θέλουν να το γνωρίσουν, άρα δεν το λαμβάνουν υπ' όψιν τους.

Τελικώς, η ψήφος λαμβάνει ένα και μόνο νόημα: την κατάφαση στην αντιπροσώπευση και στο κομματικό σύστημα.

Η δημοκρατία δεν μπορεί να υπάρξει στο μέλλον αν κάποιοι δεν προσπαθήσουν στο παρόν. Το μέλλον που ονειρευόμαστε υπάρχει στο παρόν, στην πράξη μας. Εάν δεν υπάρχει τώρα, δεν υπάρχει ούτε αύριο. Όταν το σκέφτεσαι θεωρητικώς και το εγκαταλείπεις πρακτικώς, αναθέτοντάς το σε «αντιπροσώπους», τότε ουσιαστικώς το καταργείς -ακυρώνεις την επιθυμία σου. Το μέλλον δεν είναι αποτέλεσμα μόνο σκέψης, αλλά κυρίως δράσης, κυοφορείται στις πράξεις του παρόντος. Το μέλλον δεν είναι για να το σκεφτόμαστε αλλά για να το πράττουμε, τονίζει ο Κ.

Καστοριάδης. Ανήκει σε αυτούς που το δημιουργούν, όχι σε αυτούς που περιμένουν και αδρανούν, που το εκχωρούν σε άλλους. Όταν δεν υπάρχουμε εμείς, υπάρχουν οι άλλοι -η εξουσία, τα κόμματα, η οικονομική ελίτ. Το πολιτικό πεδίο απεχθάνεται το κενό, πρέπει να υπάρχει πράξη. Πράττουμε σήμερα αυτό που θέλουμε να υπάρξει αύριο -αυτή είναι η απαραίτητη συνθήκη κάθε δημιουργίας, άρα και της δημοκρατίας.

Από την άλλη, η υπεράσπιση των ιδεών της άμεσης δημοκρατίας, έστω και αν δεν την συμμερίζονται πολλοί, έστω και αν δεν είναι εφικτή αύριο, εκφράζει ωστόσο μια θετική θέληση, μια σκέψη και επιθυμία που διανοίγουν την πολιτική φαντασία. Επιτρέπει να σκεφθούμε τη δημοκρατία όχι ως αδύνατη, αλλά ως επίδικο ζήτημα ανοικτό στην ενδεχομενικότητα, στη δυνατότητα και στη διαβούλευση. Κυρίως να την σκεφθούμε ως πορεία με βήματα και κατακτήσεις, ως δρόμο που τον ανοίγουμε εμείς οι ίδιοι, με σταθμούς και στάσεις, με ανηφόρες και στροφές. Φυσικά δεν είναι εύκολο. Αλλά, όπως έλεγε ο Κίρκεγκωρ, δεν είναι ο δρόμος που είναι δύσκολος, είναι το δύσκολο που είναι δρόμος.

Συνεπώς, ο στρατηγικός στόχος της αυτονομίας και της δημοκρατίας δεν μπορεί να υποτάσσεται σε τακτικισμούς που εξυπηρετούν την ετερονομία της αντιπροσώπευσης. Η αυτονομία δεν μπορεί να υπάρξει κάνοντας υποχωρήσεις και παραχωρήσεις στην ετερονομία. Στη δημοκρατία δεν φθάνουμε μέσα από την ολιγαρχία, μέσα από αντιλήψεις και πράξεις ολιγαρχικές, μέσα από θεσμούς και νόμους ολιγαρχικούς. Αν ίσχυε το αντίθετο τότε θα ζούσαμε σε μία διαρκή χαρούμενη δημοκρατική κατάσταση. Στη δημοκρατία φθάνουμε μόνο μέσα από τη δημοκρατία, όπως ακριβώς στην ελευθερία φθάνουμε μόνο μέσα από την ελευθερία. Μέσα από πράξεις και εκπαιδεύσεις δημοκρατικές. Εάν η δημοκρατία χρειάζεται μία εκπαίδευση τότε αυτή δεν είναι η ολιγαρχική -η δημοκρατία δεν διδάσκεται μέσα από κόμματα και εκλογές, μέσα από αντιπροσωπεύσεις και αναθέσεις. Με άλλα λόγια, όσο δεν μπορούμε εμείς οι ίδιοι να πραγματοποιούμε την ιστορία μας, να δημιουργούμε ελεύθερα τους νόμους, να είμαστε η πηγή των

σημασιών και των θεσμών, τόσο η ανάθεση σε «αντιπροσώπους» θα απομακρύνει ακόμη πιο πολύ τον στόχο της δημοκρατίας.

Αυτό που τελικώς καθορίζει και δίνει μορφή στο άτομο δεν είναι τόσο οι σκέψεις του, οι επιθυμίες ή οι φαντασιώσεις του όσο οι πράξεις του. Είμαστε και γινόμαστε αυτό που πράττουμε. Συνεπώς, στον πολιτικό χώρο όταν ψηφίζουμε είμαστε ψηφοφόροι και τίποτε άλλο.

Το ζήτημα είναι να γίνουμε πολίτες: να συμμετέχουμε στη λήψη των αποφάσεων, στη θέσπιση των νόμων, στη δημιουργία και στην απονομή του δικαίου, στον ενδεδεχθή έλεγχο της εξουσίας. Προς τούτο πρέπει να αλλάξουμε τους ισχύοντες θεσμούς, τις κυρίαρχες αντιλήψεις και σημασίες. Αυτό μπορούμε να το επιτύχουμε μόνο σε μία περίπτωση: «όταν δεν είμαστε οι ολιγαρχικοί θεσμοί», όταν δεν έχουμε εσωτερικεύσει τις κυρίαρχες σημασίες και τους αντιδημοκρατικούς θεσμούς. Όταν υπάρχει μια απόσταση ανάμεσα σε εμάς και τους θεσμούς, ανάμεσα σε εμάς και τις ιδεολογίες, σε εμάς και τις σημασίες του ετερόνομου συστήματος. Αυτή είναι η μόνη συνθήκη που μας επιτρέπει να αμφισβητήσουμε τους ετερόνομους θεσμούς και νόμους, να σκεφθούμε και να πράξουμε διαφορετικά.

Η βασικότερη αλλαγή συνίσταται στο να μπορέσει να εκφρασθεί η ίδια κοινωνία. Όμως η έκφραση της κοινωνίας γίνεται μόνο μέσα από θεσμούς. Η κοινωνία δεν μπορεί να παράσχει στον εαυτό της οτιδήποτε παρά μόνο μέσα από δημοκρατικούς θεσμούς. Τέτοιοι θεσμοί σήμερα δεν υπάρχουν, διότι οι υπάρχοντες θεσμοί, τα κόμματα, οι εκλογές, οι αντιπρόσωποι, το κοινοβούλιο, η γραφειοκρατία, ο κρατικός μηχανισμός, δεν επιτρέπουν στην κοινωνία να εκφρασθεί και να συμμετάσχει. Αντιθέτως, αυτοί εμποδίζουν τη συμμετοχή της κοινωνίας, αλλοτριώνουν και αλλοιώνουν τη βούλησή της, είναι θεσμοί του ολιγαρχικού και καπιταλιστικού συστήματος.

Μέσα στους θεσμούς που θα ιδρύσει η ίδια η κοινωνία -ρητή αυτοθέσμιση της κοινωνίας- θα μπορέσει αυτή να ενημερωθεί και να πληροφορηθεί ουσιαστικά, να συζητήσει, να εκφρασθεί, να

διαβουλευθεί, να αποφασίσει, να γίνει δηλαδή υπεύθυνη, να αναλάβει τις ευθύνες της. Τέτοιος βασικός θεσμός είναι οι συνελεύσεις. Αυτές όμως δημιουργούνται από τη θέληση και τη δράση των ανθρώπων. Πράγματι, οι απαραίτητες προϋποθέσεις για οποιαδήποτε θεσμική δημιουργία είναι η θέληση, η φαντασία, η πρωτοβουλία και η αυτόνομη δράση του κοινωνικού πλήθους. Δεν αρκούν μόνο οι διαδηλώσεις, οι πορείες, οι απεργίες που προτείνονται ως το μοναδικό μέσον από την Αριστερά, ούτε η αλλαγή κυβερνήσεων και προσώπων (οι κυβερνήσεις πέφτουνε, αλλά η ολιγαρχία μένει). Χρειάζονται ριζικές αλλαγές, δηλαδή από τη ρίζα, από τους θεσμούς, από τις σημασίες, τις νοοτροπίες, τους στόχους και τα οράματα.

Όμως αυτό που διαπιστώνουμε σήμερα είναι η μεγάλη απουσία της κοινωνίας από σημαντικούς πολιτικούς και πολιτειακούς αγώνες. Επί πλέον δε η κοινωνία εν μέσω ναυαγίων, καταιγίδων και καταστροφών πορεύεται αμέριμνη και εφησυχασμένη αναθέτοντας το μέλλον της στους κύριους υπεύθυνους της γενικευμένης χρεοκοπίας· είναι και αυτό ένα σύμπτωμα της τρέλας και της παρακμής. Οτιδήποτε έχει γίνει οφείλεται σε πρωτοβουλίες και ενέργειες ολιγομελών ομάδων, οργανώσεων ή μεμονωμένων προσώπων, ενώ η κοινωνική πλειοψηφία παρέμενε αδιάφορη, παθητική ή συναινετική απέναντι στις κυβερνητικές αποφάσεις.

Υπήρξε όμως μία σημαντική εξαίρεση: Το κίνημα των Πλατειών το καλοκαίρι του 2011, με τις λαϊκές συνελεύσεις, για αλλαγή του αποτυχημένου πολιτικού συστήματος και για άμεση δημοκρατία. Το κίνημα μετά από ένα μήνα υποχώρησε αφήνοντας σημαντικές παρακαταθήκες. Οι κυριότερες ήταν: κατ'αρχάς η ανάδειξη για πρώτη φορά ρητώς σε δημόσιο χώρο της ιδέας και της πρακτικής της άμεσης δημοκρατίας, καθώς επίσης η αντίθεση στα κόμματα και στην αντιπροσώπευση, η επιμονή στις γενικές συνελεύσεις και στις λύσεις από τα κάτω, η αντίληψη ότι το σύστημα δεν μπορεί να αυτομεταρρυθμισθεί, όπως απέδειξε και η κυβέρνηση της Αριστεράς-Δεξιάς, και τέλος, ώθησε σε νέους προβληματισμούς και πρωτοβουλίες για διάφορες επί μέρους κινήσεις αυτοκαθορισμού και κοινωνικά εγχειρήματα

αυτοοργάνωσης. Αυτό το μείζον πολιτικό συμβάν, με την απαιτούμενη κριτική του αποτίμηση, μπορεί να αποτελέσει την πηγή και τη βάση για περαιτέρω κινήσεις, καθώς επίσης για διευκρίνιση θεμελιωδών ζητημάτων και εννοιών.

Κοινωνικά εγχειρήματα και δημοκρατία

Και εδώ εντοπίζεται ένα άλλο βασικό βήμα στην πορεία προς τη δημοκρατία: η διαύγαση εννοιών, όρων και αντιλήψεων που διακινούνται εντός της κοινωνίας για να καταστεί ευκολότερος ο δρόμος της πράξης. Οι παλαιότεροι έλεγαν: Η θεωρία χωρίς την πράξη είναι στείρα και η πράξη χωρίς τη θεωρία είναι τυφλή.

Έτσι λοιπόν, με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να συζητήσουμε και να κατανοήσουμε αντιλήψεις και πρακτικές, όπως λ.χ. τις περιπτώσεις των καινοφανών εγχειρημάτων της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, της αυτοδιαχείρισης, των συλλογικών καλλιεργειών, της απομεγέθυνσης κ.λπ. Όλα αυτά τα σημαντικά εγχειρήματα έχουν πρωτίστως οικονομικό και κοινωνικό χαρακτήρα -δεν θέτουν ρητώς το ζήτημα της γενικής πολιτικής οργάνωσης και συνολικότερα το πολιτικό ζήτημα. Στις δύσκολες όμως συνθήκες στις οποίες έχει βρεθεί η κοινωνία το κύριο ζήτημα είναι αυτό που διαμορφώνεται στην κεντρική πολιτική σκηνή. Ο επί μέρους υλικός βίος των ανθρώπων και η καθημερινή τους ύπαρξη εξαρτώνται αναγκαστικώς και από το τι γίνεται στο «γενικό» κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Η αιτία των προβλημάτων, της ανεργίας, της φτώχειας, της χρεοκοπίας και της γενικευμένης παρακμής βρίσκεται στο συγκεκριμένο πολιτικό και οικονομικό σύστημα -στο οποίο συναινεί η κοινωνική πλειονότητα. Αυτό το σύστημα πρέπει να αλλάξει, και η αλλαγή δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με τον πολιτικό αγώνα των ανθρώπων. Δεν υπάρχουν περιθώρια χρόνου για α-πολιτικές συμπεριφορές· δεν εννοώ α-κομματικές· αντιθέτως, οι α-κομματικές και εν πολλοίς αντικομματικές, αλλά βαθύτατα πολιτικές ενέργειες είναι αναγκαίες, και οι μόνες άλλωστε, που μπορούν να δημιουργήσουν ουσιαστική προοπτική.

Στο πλαίσιο αυτό φαίνεται απαραίτητο τα εγχειρήματα της κοινωνικής οικονομίας, της αυτοδιαχείρισης, της οικολογίας κ.λπ. να υπερβούν τον τοπικό, συγκυριακό ή τεχνικό χαρακτήρα τους και να ενταχθούν σε μία ευρύτερη στόχευση που θα τα συνέχει· να συνδεθούν δηλαδή με ένα συνεκτικό πολιτικό πρόταγμα. Το ζήτημα αυτό ανακινείται τόσο από το γεγονός πως η σύγχρονη οικονομία δεν υπάρχει παρά ως σύνολο όσο και από το ότι μερικά από αυτά τα εγχειρήματα στηρίζονται στην αυτοοργάνωση, στις συλλογικές πρωτοβουλίες από τα κάτω, στον συμμετοχικό τρόπο λειτουργίας, στην ισοτιμία, συνεργασία, αυτοοργάνωση, λογοδοσία των εκτελεστικών οργάνων, στον κυρίαρχο ρόλο της γενικής συνέλευσης, στον γενικευμένο έλεγχο. Στο πλαίσιο αυτό ακούγεται συχνά και ο όρος «συμμετοχική ή άμεση δημοκρατία», υποτείνοντας έτσι εμβρυωδώς και προϋποθέτοντας υποτυπωδώς το δημοκρατικό πολίτευμα.

Ωστόσο, τα εγχειρήματα αυτά δεν αποτελούν καθαυτά άμεση δημοκρατία, διότι η τελευταία οφείλεται σε ένα πρόταγμα εκφρασμένο σε ένα κοινωνικό-πολιτικό κίνημα, είναι δε ουσιαστικά ένα πολίτευμα, με θεσμούς, δομές, νόμους και αντιστοιχεί σε δημοκρατική κοινωνία και δημοκρατικά άτομα. Η συμμετοχή σε μία αυτοδιαχειριζόμενη επιχείρηση που περιορίζεται στην επιχείρηση και εγκαταλείπει την πολιτική εξουσία σε ένα άλλο ξεχωριστό σώμα κομμάτων, γραφειοκρατών, τεχνοκρατών, πολιτικών αντιπροσώπων είναι μερική συμμετοχή και όχι πολιτική. Αποτελεί υποκατάστατο της πολιτικής δράσης και της δημοκρατίας. Τα άτομα που συμμετέχουν σε ένα αυτοδιαχειριζόμενο εγχείρημα και στην υπόλοιπη ζωή τους συμμετέχουν σε κόμματα ή γραφειοκρατικά συνδικάτα δεν προάγουν το ζήτημα της δημοκρατίας. Ισχύει όμως και το αντίστροφο: η συμμετοχή στην πολιτική εξουσία που δεν συμβαδίζει με εξουσία στο άμεσο περιβάλλον των ατόμων και στη διαχείριση των συγκεκριμένων οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων είναι ελλιπής και φενάκη.

Από την άλλη οι επί μέρους κινήσεις είναι αδύναμες πολιτικά και οι τοπικές κοινωνίες, ουδέποτε έθεσαν ως στόχο τη σύγκλιση

δημοτικών συνελεύσεων για τη λήψη αποφάσεων, η εκτέλεση των οποίων θα εναπόκειται στο δημοτικό συμβούλιο. Συνεπώς, φαίνεται απαραίτητη η εκ παραλλήλου πορεία των εγχειρημάτων της κοινωνικής οικονομίας, της αυτοδιαχείρισης, της απομεγέθυνσης και της οικολογίας με ένα πολιτικό δημοκρατικό πρόταγμα, και μάλιστα η ένταξή τους σε αυτό το πρόταγμα. Διαφορετικά υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος που έχει επισημάνει ο Κορνήλιος Καστοριάδης το 1992 προκειμένου για την οικολογία:

«εάν δεν υπάρξει ένα καινούργιο κίνημα, μία αφύπνιση του δημοκρατικού προτάγματος, η “οικολογία” μπορεί πολύ καλά να ενσωματωθεί σε μία νεοφασιστική ιδεολογία. Για παράδειγμα, μπροστά σε μία παγκόσμια οικολογική καταστροφή, άνετα θα βλέπαμε αυταρχικά καθεστώτα να επιβάλλουν δρακόντειους περιορισμούς σε ένα πανικόβλητο και απαθή πληθυσμό. Η ένταξη της οικολογικής συνιστώσας σε ένα ριζοσπαστικό πολιτικό δημοκρατικό πρόταγμα είναι απαραίτητη. Και είναι όλο και πιο επιτακτική (η ένταξη αυτή) στον βαθμό που η επαναμφισβήτηση των αξιών και των προσανατολισμών της τωρινής κοινωνίας, την οποία συνεπάγεται ένα τέτοιο πρόταγμα, είναι αδιαχώριστη από την κριτική του φαντασιακού της “ανάπτυξης” με βάση την οποία ζούμε».

Οι επιμέρους κριτικές και αντισυστημικές κινήσεις πρέπει να συντονισθούν υπό ένα δημοκρατικό πρόταγμα, διαφορετικά θα παραμείνουν περιθωριακές και αδύναμες, διασκορπισμένες και απολιτικές, ενώ ταυτοχρόνως αποδυναμώνουν και συσκοτίζουν το δημοκρατικό πρόταγμα. Σε αυτή την προοπτική, οι επιλογές των ατόμων, των συλλογικοτήτων και των εγχειρημάτων οφείλουν να είναι σαφείς και ακριβείς, όπως επίσης οι στόχοι της κριτικής θεωρίας, της πολιτικής πράξης και των κινήσεων να είναι συγκεκριμένοι και σταθεροί, όχι μαξιμαλιστικοί «αμεσοδημοκρατικοί», όχι γενικόλογοι «υλικοϊστορικοί» και αόριστοι «αντιεξουσιαστικοί» ούτε νεφελώδεις «σοσιαλιστικοί» και «αντικαπιταλιστικοί».

Αναγκαία προϋπόθεση είναι η αυτόνομη συλλογική δράση, δηλαδή

ατομικοί και συλλογικοί αγώνες, αγώνες πολιτικοί -όχι κομματικοί και συνδικαλιστικοί. Αγώνες που όχι μόνο δεν θα υποστηρίζουν με οιονδήποτε τρόπο το υπάρχον κοινοβουλευτικό ολιγαρχικό σύστημα και τους φορείς του, τα κόμματα και τους αντιπροσώπους, αλλά θα στρέφονται εναντίον του· επί πλέον δε, οι αγώνες θα πρέπει να είναι ανεξάρτητοι και ανεξαρτημένοι από αριστερές ιδεολογίες και πρακτικές. Τότε μόνο μπορεί να λάβει νόημα η πολιτική πράξη ως μέσον και σκοπός της αυτονομίας και της δημοκρατίας. Αυτό σημαίνει την ανάδυση της πολιτικής, την είσοδο στο πολιτικό προσκήνιο του κοινωνικού πλήθους, που με βάση τον αυτοκαθορισμό και την αυτοοργάνωση θα αυτοσυγκροτηθεί σε δημοκρατικό υποκείμενο, σε πολιτικό-πολιτισμικό κίνημα, το οποίο θα αποτελέσει τον μοχλό για την απαιτούμενη ριζική αλλαγή. Το κίνημα αυτό θα έχει ως περιεχόμενο και στόχο τη συμμετοχή της κοινωνίας στις αποφάσεις.

Προτάσεις για έναν άλλον πολιτικό προσανατολισμό

Πώς όμως μπορούν να γίνουν αυτά; Πώς εξειδικεύονται στην περίπτωση της χρεοκοπημένης Ελλάδας; Στην περίπτωση της εφησυχασμένης κοινωνίας που ένα μεγάλο μέρος της είναι εύπιστο στον οποιονδήποτε ανεπαρκή πολιτικό, στην προπαγάνδα των κομμάτων και των ΜΜΕ; Επανερχόμαστε λοιπόν στο αρχικό ερώτημα: πώς μπορεί να γίνει η αλλαγή του αποτυχημένου ολιγαρχικού συστήματος; Ή, τι θεσμικές αλλαγές μπορούν να αποτελέσουν τον άξονα ενός πολιτικού αγώνα, δεδομένης της κοινωνικής υστέρησης στους βασικούς τομείς; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα αποτελεί στοιχείο για το επόμενο αποφασιστικό βήμα.

Όπως ανέφερα, για τη χρεοκοπία ευθύνονται το πολιτικό σύστημα και οι κυβερνήσεις των δύο εναλλασσομένων κομμάτων ΠΑΣΟΚ και ΝΔ. Αυτό σημαίνει πως το ελληνικό πρόβλημα δεν είναι μόνο οικονομικό, όπως διατυμπανίζεται από πολλές πλευρές και από την Αριστερά. Οι προτεινόμενες από τα κόμματα οικονομικές μεταρρυθμίσεις χωρίς την αλλαγή του πολιτικού, ιδεολογικού και πολιτισμικού υπόβαθρου είναι οικονομισμός και παλάτια στην άμμο. Η αποχώρηση λ.χ. από το ευρώ ή ακόμη και από την Ε.Ε.,

δεν αρκεί να φέρει τις απαιτούμενες ριζικές αλλαγές, όταν οι θεσμοί, οι δομές, οι αντιλήψεις, οι πρακτικές και τα κόμματα παραμένουν ίδια. Πρέπει όλα αυτά να αλλάξουν: οι απαρχαιωμένες δομές, αντιλήψεις, σημασίες, νοοτροπίες και οι αποτυχημένοι θεσμοί. Ούτε ο εγκλωβισμός στο ψευδο-δίλημμα «μνημονιακοί-αντιμνημονιακοί» οδηγεί σε άλλον ριζοσπαστικό δρόμο. Άλλωστε και μετά το 2010 οι κυβερνήσεις συνεργασίας στάθηκαν ανίκανες να χειρισθούν τη χρεοκοπία και να δώσουν διέξοδο, ούτε επίσης η κυβέρνηση Αριστεράς-Δεξιάς (ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ).

Επομένως πρέπει οπωσδήποτε να αλλάξει το πολιτικό σύστημα με ουσιαστικές θεσμικές αλλαγές. Το ελληνικό πρόβλημα είναι κυρίως πολιτικό, ιδεολογικό, πολιτισμικό και κοινωνικό. Συνεπώς σε αυτούς τους τομείς χρειάζεται να γίνουν ριζικές αλλαγές, που θα καθορίσουν άλλωστε και τις οικονομικές και παραγωγικές συνθήκες, η συγκεκριμενοποίηση των οποίων καθιστά ορατό το επόμενο βήμα. Η συγκεκριμενοποίηση είναι απαραίτητη, διότι αποτελεί το κίνητρο και το οξυγόνο της πράξης. Ταυτοχρόνως η έλλειψή της δεν επιτρέπει στα κινήματα να αποκτήσουν συγκεκριμένο πολιτικό πρόσωπο και ευρεία κοινωνική εμβέλεια για την πραγματοποίηση κάποιων θεσμικών αλλαγών. Αυτό φάνηκε και στο κίνημα των Πλατειών που οδηγήθηκε στον άγονο αντιμνημονιακό αγώνα. Η απόσταση καμιά φορά ανάμεσα στη θεωρία και στην πράξη είναι, όχι απλώς μεγάλη, αλλά άβυσσος. Τι μπορούμε συνεπώς να κάνουμε;

Πολιτικός τομέας

– Η δομική, θεσμική, πολιτική και πολιτειακή αλλαγή κρίνεται αναγκαία αν επί πλέον ληφθεί υπ' όψιν ότι το αποτυχημένο κομματοκρατικό σύστημα είναι αδύνατο να πραγματοποιήσει δύο βασικούς στόχους:

α') Την ουσιαστική διερεύνηση για τους υπαιτίους της γενικευμένης χρεοκοπίας και των μεγάλων σκανδάλων, την ουσιαστική παραδειγματική τιμωρία τους, την επιστροφή των κλεμμένων, τη δήμευση περιουσιών. Εφ' όσον υπάρχει μία γενικευμένη χρεοκοπία, δηλαδή ένα οικονομικό πολιτικό έγκλημα,

θα πρέπει να τιμωρηθούν οι δράστες του εγκλήματος, οι ηθικοί και φυσικοί αυτουργοί των δύο κομμάτων που κυβέρνησαν επί σαράντα έτη τη χώρα -να αποδοθεί πραγματική δικαιοσύνη. Είναι η πρωταρχική βασική πράξη, χωρίς την οποία δεν μπορεί να θεμελιωθεί πολιτική κοινωνία, ευνομούμενη πολιτεία και πολιτεία δικαίου πράγμα που διαπιστώθηκε και διατυπώθηκε πρώτη φορά στην αρχαία Ελλάδα.[4] Επί πλέον με την απουσία δικαιοσύνης και απόδοσης ευθυνών θα επανέλθουν οι προηγούμενες άνομες καταστάσεις, όπως έγινε αρκετές φορές στο παρελθόν.[5]

β') Αυτό προϋποθέτει την αναδιάρθρωση της συστημικής και διαπλεκόμενης Δικαστικής εξουσίας, την ανεξαρτητοποίησή της από την Εκτελεστική, με εκλογή ή κλήρωσή της και εμπλουτισμό της λ.χ. από ένα ευρύ σώμα πολιτών.[6] Έτσι οδηγούμαστε στην απαιτούμενη ριζική αποδυνάμωση και εξάρθρωση του «βαθέος κράτους» (Στρατού, Αστυνομίας, Δικαστικής εξουσίας, Εκκλησίας, κρατικοδίαιτων προνομιούχων συντεχνιών) που συγκροτεί τη βάση του πλέγματος εξουσίας (κόμματα, οικονομική ελίτ, ΜΜΕ). Το «βαθύ κράτος» έχει στηρίξει όλα τα αυταρχικά, δικτατορικά, βασιλικά καθεστώτα και όλες τις αντιλαϊκές, αντιδημοκρατικές κινήσεις που υπήρξαν στη χώρα. Και είναι φορέας της κυρίαρχης συστημικής ιδεολογίας (εθνικισμός, θρησκευτικές σημασίες) και υποστηρικτής της οικονομικής και πολιτικής ολιγαρχίας. Στην πορεία του αυτή απέκτησε και κατοχύρωσε αρκετά προνόμια εις βάρος του κοινού αγαθού. Τα προνόμια και η νοσηρή δύναμή του μπορούν να εξουδετερώσουν οποιαδήποτε άλλη μεταρρύθμιση, συνεπώς χρειάζεται ριζική εκκαθάρισή του από τα διεφθαρμένα, φιλοχουντικά και ναζιστικά στοιχεία και ριζική αναδιάρθρωσή του.

Όμως όλα τα κόμματα, των αριστερών συμπεριλαμβανομένων, είναι ανίκανα και απρόθυμα για τέτοιες αναδιαρθρώσεις, όπως φαίνεται στα προγράμματά τους και στις διακηρύξεις τους· δεν είναι διατεθειμένα να συγκρουσθούν με το «βαθύ κράτος», δεδομένου ότι η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη, αφού αυτό έχει δύναμη και θα υπερασπισθεί μέχρις εσχάτων τα προνόμιά του και την ισχύ του. Η απροθυμία και η αδυναμία ήταν εμφανείς και στη

κυβέρνηση συνεργασίας Αριστεράς-Δεξιάς στο διάστημα 2015-2019, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη διαφωνία του υπουργού Παιδείας με την Εκκλησία, την παρέμβαση του Αρχιεπισκόπου στον πρωθυπουργό και την άμεση αποπομπή του υπουργού! Αυτοί οι δύο στόχοι α') και β'), από ό,τι φαίνεται, σήμερα έχουν πλέον ατονήσει ως κοινωνική απαίτηση.

Συνεπώς το πρώτιστο πολιτικό ζητούμενο είναι η ουσιαστική θεσμική αλλαγή στον πολιτικό τομέα. Όμως η απαιτούμενη αλλαγή δεν θα περιέχει μόνο μεταρρυθμίσεις που ευλόγως, μετά τη χρεοκοπία, προτείνονται από διάφορες πλευρές, όπως μείωση των βουλευτών στους 200, μείωση των αποδοχών και των άλλων προνομίων τους, μείωση της βουλευτικής σύνταξης, κατάργηση της βουλευτικής και υπουργικής ασυλίας, χωρισμός κράτους και Εκκλησίας και φορολόγηση της τελευταίας, πάταξη της διαφθοράς, του πελατειακού κράτους, της φοροδιαφυγής, των φοροαπαλλαγών, μείωση των προνομίων ορισμένων κρατικοδίαιτων συντεχνιών (ΔΕΚΟ, υπάλληλοι της Βουλής, στρατιωτικοί, δικαστικοί).[7]

Οι αναγκαίες θεσμικές αλλαγές θα πρέπει να αποσκοπούν στην πραγματική συμμετοχή της κοινωνίας, η οποία μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: 1) τη νομοθέτηση γενικών συνελεύσεων -σε πρώτη φάση στις τοπικές κοινωνίες, στις οποίες τέτοιες συνελεύσεις είναι δυνατές και πραγματοποιήσιμες· 2) τη θέσπιση μονίμων τοπικών και εθνικών δημοψηφισμάτων από τα κάτω για σημαντικά ζητήματα. Δίχως αυτές τις αλλαγές δεν είναι δυνατή η επίτευξη των δύο προαναφερθέντων πρώτων στόχων (τιμωρία των υπευθύνων της χρεοκοπίας, εξάρθρωση του «βαθέος κράτους»), διότι, όπως εξήγησα και έχει γίνει φανερό, το κομματικό πολιτικό φάσμα είναι απρόθυμο και ανίκανο για κάτι τέτοιο.

Κοινωνικός τομέας

– Επομένως η πραγματοποίηση των στόχων αυτών είναι αδύνατη χωρίς την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας. Οι αλλαγές που χρειάζεται η χώρα θα γίνουν όταν νέα κοινωνικά-πολιτικά κινήματα θα διαμορφωθούν εκτός του κομματικού συστήματος, γιατί οι παραδοσιακοί πολιτικοί παράγοντες έχουν συνηθίσει να

παίζουν σε αυτό το σύστημα, με τους κανόνες αυτού του συστήματος, και είναι πολύ δύσκολο να αλλάξουν, έχουν αλλοτριωθεί. Θα πρέπει λοιπόν η κοινωνία να συνειδητοποιήσει πως έχει ευθύνες για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα. Ο Κορνήλιος Καστοριάδης το 1994 έλεγε πολύ σωστά πως «ο ελληνικός λαός -όπως και κάθε λαός άλλωστε- είναι υπεύθυνος για την ιστορία του, συνεπώς είναι υπεύθυνος για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα».

Χρειάζεται η κοινωνία να αλλάξει, να απαιτήσει επί τέλους για πρώτη φορά στην ιστορία της μία άλλη πορεία, να αγωνισθεί για να αποδυναμώσει το ανίκανο και διεφθαρμένο κομματοκρατικό ολιγαρχικό σύστημα, να συμμετάσχει σε αυτά που μέχρι τώρα αποφασίζονται ερήμην της και εναντίον της.

Πολιτισμικός τομέας

– Αυτά όλα προϋποθέτουν θέληση για απαλλαγή από τις κυρίαρχες ιδεολογίες, από τις κομματικές, εθνικιστικές και θρησκευτικές επιρροές, καθώς και από τον καταναλωτισμό, την τηλεθέαση, την αδιαφορία, την απάθεια και τον ατομικισμό. Χρειάζεται να γίνει απο-αποικιοποίηση του νεοελληνικού φαντασιακού από αυτές τις ολέθριες αλλοτριωτικές και ετερόνομες σημασίες, από το κυρίαρχο ιδεολογικό πλέγμα. Αυτό προϋποθέτει με τη σειρά του το ξεκίνημα μίας ευρείας και βαθιάς πολιτισμικής «επανάστασης», ενός γενικού Διαφωτισμού από όσα υγιή τμήματα της κοινωνίας έχουν απομείνει -αν έχουν απομείνει θα φανεί στα επόμενα έτη.

Βασικά στοιχεία του απαιτούμενου Διαφωτισμού θα είναι η κριτική της κομματικής και ιδεολογικής ετερονομίας, του εθνικισμού και της θρησκείας, ενδελεχής έλεγχος της εξουσίας, η έλλογη επιχειρηματολογία, ο απεγκλωβισμός από βυζαντινισμούς και αυταρχισμούς, καθώς και από τους μεσσιανισμούς, τους λαϊκισμούς και τις εσχατολογίες της μαρξιστικής και μη Αριστεράς.[8] Με ιδιαίτερη έμφαση σε ιδέες και εκπαιδεύσεις κατά του φανατισμού, της μισαλλοδοξίας, του ρατσισμού, κατά της ξενοφοβίας, του νεοναζισμού, της συνωμοσιολογίας και των

πάσης φύσεως σωτήρων και σωτηριολόγων. Στα σημεία αυτά φαίνεται άλλωστε η αποτυχία του εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο χρειάζεται μία εκ βάθρων αναδιοργάνωση.

Πολιτική κίνηση

– Στη βάση αυτή είναι απαραίτητο κάτι να γίνει και όχι να περιμένουμε την έλευση του πολιτικού συμβάντος, την κινητοποίηση της κοινωνίας -σαν τους χριστιανούς την έλευση της «Δευτέρας Παρουσίας»- και τότε να δραστηριοποιηθούμε κι εμείς. Χρειάζονται λοιπόν ουσιαστικές πολιτικές πρωτοβουλίες.

Μία από αυτές μπορεί να είναι η δημιουργία ενός *πολιτικού σχήματος, μιας πολιτικής κίνησης* -όχι κόμματος- που θα είναι ανεξάρτητη και αυτόνομη από όλα τα κόμματα, θα στηρίζεται στις αρχές της άμεσης δημοκρατίας, της ισότιμης συμμετοχής, της κυριαρχίας των γενικών συνελεύσεων, των αιρετών και κληρωτών εκτελεστικών οργάνων, της ανακλητότητάς τους, της πλήρους διαφάνειας και της αντιγραφειοκρατικής δομής. Η κίνηση αυτή θα είναι ο κοινός χώρος που θα συγκεντρώνονται τα άτομα και θα εκφράζονται οι διάφορες απόψεις αναζητώντας τον κοινό *παρονομαστή*, που θα αποτελέσει τη βάση για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, όπως αυτών που υπάρχουν στο παρόν ή άλλων και θα εκφραστούν σε μία κοινή διακήρυξη. Χωρίς συντονισμό και κάποια υποτυπώδη οργάνωση, χωρίς συγκεκριμενοποίηση των θεσμικών αλλαγών και χωρίς προσπάθεια για την επίτευξή τους δεν μπορεί να γίνει τίποτα.

Η κίνηση αυτή θα έχει ως σκοπό τη διάδοση των αρχών, των ιδεών και πρακτικών της άμεσης δημοκρατίας, με όλους τους τρόπους που θα κριθούν πρόσφοροι από τις γενικές συνελεύσεις και απώτερο στόχο να συμβάλλει στη δημιουργία του πολιτικού-πολιτισμικού κινήματος για τις απαιτούμενες αλλαγές. Οι ιδέες, όπως και οι μηχανές, δεν έχουν καμία αξία αν δεν μπουν σε κίνηση. Οι ιδέες της άμεσης δημοκρατίας πρέπει να διαδοθούν σε όσον το δυνατόν ευρύτερα στρώματα και να βρουν μία μόνιμη έκφραση στον κεντρικό πολιτικό χώρο, από τον οποίο μέχρι στιγμής απουσιάζουν. Όμως, ας το επαναλάβω, όπου δεν υπάρχουμε

εμείς υπάρχουν οι άλλοι.[9]

Η δημιουργία έργου πρωτίστως στον πολιτικό τομέα, και φυσικά στον παραγωγικό, διοικητικό και πολιτισμικό τομέα, είναι ο μόνος τρόπος να αποφύγουμε την τρέλα, την παρακμή -χθεσινή, τωρινή, αυριανή- και τα εφιαλτικά σενάρια τα οποία δεν έχουν αποχωρήσει.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

[1] Περισσότερα βλ. Γ.Ν. Οικονόμου, *Η αποτυχία του ελληνικού πολιτικού συστήματος. Πλαίσιο για μια νέα πολιτική δράση*, Εξάρχεια, Αθήνα, 2016.

[2] Έτσι τα διατυπώνει ο Αριστοτέλης.

[3] Βλ. Γ.Ν. Οικονόμου, *Άμεση δημοκρατία. Αρχές, επιχειρήματα, δυνατότητες*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2014.

[4] Ο Αριστοτέλης λ.χ. γράφει: «Ο άνθρωπος που δεν υπόκειται σε νόμους και δικαιοσύνη είναι το χείριστο όλων των ζώων». Και φυσικά ως χείριστο ζώο προσεγγίζει τη βαρβαρότητα και την τρέλα.

[5] Από την άλλη, όσο δεν γίνεται η απόδοση ευθυνών και η τιμωρία των ενόχων τόσο θα αυξάνει και η επιρροή του νεοναζιστικού κόμματος και των ακροδεξιών κύκλων που ποντάρουν στο θέμα αυτό.

[6] Εκτός από την αμφιλεγόμενη δικονομική πορεία και έκβαση των μεγάλων σκανδάλων -Siemens, ΔΕΗ, Ομόλογα, Βατοπέδι, φούσκα του Χρηματιστηρίου, χρέη των κομμάτων-, η δικαστική εξουσία βαρύνεται με πολλές παραλήψεις, ελλείψεις και μεροληπτικές αποφάσεις: αθώωση του χρυσαυγίτη Κασιδιάρη δύο φορές, του Γ. Παπακωνσταντίνου για τη λίστα Λαγκάρντ, του Ρόντου για το σκάνδαλο της ΜΚΟ αποναρκοθέτησης, των υπευθύνων της εκκλησιαστικής ΜΚΟ για υπεξαίρεση, του τοκογλυφικού κυκλώματος στη Θεσσαλονίκη, του Ζαχόπουλου και του θέμου Αναστασιάδη για

το ροζ DVD και τα αδήλωτα 5 εκατ. ευρώ, τη μη έγκαιρη επέμβασή της για την τρομοκρατική και εγκληματική δράση της Χρυσής Αυγής, για τις υποθέσεις Μαρινάκη, καταστροφές στη Μάνδρα, πυρκαγιές στο Μάτι, ενώ σπεύδει στην καταδίκη των κατοίκων στις Σκουριές Χαλκιδικής, στην αποφυλάκιση του Καλαμπόκα (δολοφόνου του Τεμπονέρα), του Κορκονέα (δολοφόνου του Αλέξη Γρηγορόπουλου), του Φλώρου των εταιρειών Energa-Hellas Power για την υπόθεση υπεξαίρεσης κ.ά.

[7] Αυτές οι εκφρασμένες από το 2010 διαθέσεις φαίνεται ότι έχουν ατονήσει μετά την άνοδο στην εξουσία του δίδυμου ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, όπως και οι δύο στόχοι α') και β') που περιέγραψα προηγουμένως. Αντιθέτως, αυτό που παρατηρείται μετά το 2015 είναι η παλινόρθωση του παλαιοκομματικού δικομματικού συστήματος και η επάνοδος στα συνηθισμένα: ανικανότητα και παρακμή, κομματισμός και κρατισμός, δημαγωγία και λαϊκισμός.

[8] Βλ. Γ. Ν. Οικονόμου, «Το τέλος της Αριστεράς και η αρχή του δημοκρατικού κινήματος», στο *Άμεση δημοκρατία. Αρχές, επιχειρήματα, δυνατότητες*, Παπαζήσης, 2014. Επίσης Γ. Ν. Οικονόμου, «Τα αδιέξοδα του ΣΥΡΙΖΑ», *The Books' Journal* (2012), διαθέσιμο στο oikonomouyorgos.blogspot.com.

[9] Περισσότερα βλ. Γ.Ν. Οικονόμου, *Η αποτυχία του πολιτικού συστήματος. Πλαίσιο για μια νέα πολιτική δράση*, Εξάρχεια, Αθήνα 2016.

**Ενάντια στο φράγμα της
Μεσοχώρας, Αύγουστος 2019**

(+ΦΩΤΟ)

του Νίκου Ιωάννου

Με μεγάλη επιτυχία έκλεισαν οι εκδηλώσεις του Δικτύου Μεσοχώρα – Αχελώος S.O.S. και του Συλλόγου Κατακλυζομένων Μεσοχώρας το βράδυ της Κυριακής 11 Αυγούστου με την προβολή του νέου ντοκιμαντέρ του Δημήτρη Κουτσιαμπασάκου “Ο Ηρακλής, ο Αχελώος και η Μεσοχώρα”. Η ιστορική πλατεία της Μεσοχώρας γέμισε από εκατοντάδες Μεσοχωρίτες οι οποίοι παρακολούθησαν με συγκίνηση την ταινία. Η εκδήλωση τελείωσε με μια ουσιαστική συζήτηση για τους αγώνες των Μεσοχωριτών και των απανταχού συναγωνιστών τους κατά του φράγματος και κατά όλων των έργων στον άνω ρου του Αχελώου καθώς και με ευχαριστίες στον δημιουργό της ταινίας για την προσφορά του σε αυτόν τον αγώνα.

Το μεσημέρι της ίδιας μέρας πραγματοποιήθηκε η παρέμβαση λιγοστών γενναίων κάτω από τον καυτό ήλιο στην στέψη του φράγματος της ντροπής.

Η Μεσοχώρα, όπως καταδείχτηκε και στη λαϊκή συνέλευση που πραγματοποιήθηκε το Σάββατο 10 Αυγούστου στην ίδια πλατεία, έχει συνδέσει την πρόσφατη ιστορία της με τον αγώνα κατά της εκτροπής του Αχελώου και του φράγματος σε τέτοιο βαθμό ώστε αυτός ο αγώνας να γίνεται το νοηματικό περιεχόμενο πλέον της ιστορικής ορεινής κοινότητας. Η Μεσοχώρα βιώνει την ομηρία από το κράτος και τη Δ.Ε.Η εδώ και 35 χρόνια τώρα. Αυτός ο ορεινός κοινοτικός πολιτισμός έχει μετατραπεί σε αυτές τις 3 και πλέον δεκαετίες σε μια “έρημο”, σε μια “φραγματική έρημο” μέσα στην αναμονή του κατακλυσμού στην επικείμενη τεχνητή λίμνη.

35 χρόνια ομηρίας είναι ταυτόχρονα 35 χρόνια αγώνα απέναντι στην τύφλωση των θεσσαλών παραγόντων και του ανάλγητου Ελληνικού πολιτικού συστήματος το οποίο σύσσωμο επιδίδεται στην πώληση του πολιτικού προϊόντος “εκτροπή Αχελώου – φράγμα Μεσοχώρας”. Το πολιτικό προϊόν – εκτροπή Αχελώου έχει κοστίσει στον Ελληνικό λαό εκατοντάδες εκατομμύρια και έχει ακυρωθεί

δικαστικά 6 φορές ενώ το Ευρωπαϊκό δικαστήριο έχει δώσει οδηγίες για την ακύρωσή του.

Όλες οι κυβερνήσεις προσπάθησαν επιμελώς να παρακάμψουν τις δικαστικές αποφάσεις είτε με νόμο της ελληνικής βουλής (Σουφλιάς) είτε με τμηματική υλοποίηση της εκτροπής (ΣΥΡΙΖΑ), βρήκαν όμως μπροστά τους και θα βρίσκουν συνέχεια ένα κίνημα αντίστασης ανυποχώρητο.

Και στις 3 εκδηλώσεις του *Δικτύου Μεσοχώρα – Αχελώος S.O.S.* οι συμμετέχοντες δήλωσαν πως ανεξάρτητα από την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατίας, απόφαση που εκκρεμεί πάνω στην προσφυγή του Συλλόγου Κατακλυζομένων Μεσοχώρας, ο αγώνας του εμβληματικού περιβαλλοντικού κινήματος του Αχελώου θα συνεχιστεί μέχρι τέλους.

Το πανελλαδικό κίνημα κατά της εκτροπής του Αχελώου έθεσε από πολύ νωρίς το ζήτημα της κοινωνικής διαχείρισης του νερού με ένα ιδιαίτερα πολιτικό βάθος και βρέθηκε αλληλέγγυο με όλα σχεδόν τα σημαντικά περιβαλλοντικά κινήματα της Ελλάδας.

Γι' αυτό και στις φετινές εκδηλώσεις στη Μεσοχώρα είδαμε να παίρνουν το λόγο άνθρωποι του κινήματος κατά των εξορύξεων από την *Πρωτοβουλία της Αθήνας* και από την *Ανοιχτή Συνέλευση στα Γιάννενα*, από το κίνημα κατά των ανεμογεννητριών στα Άγραφα, από το κοντινό και αλληλέγγυο *Μυρόφυλλο*, ενώ ακούστηκαν χαιρετισμοί από τις *Σκουριές* στη Χαλκιδική τις *Σταγιάτες* και το κίνημα για το νερό στο Πήλιο και το Βόλο. Στις εκδηλώσεις και την πορεία συμμετείχαν και εφέτος η *Αυτόνομη Συνάντηση Αγώνα* και το *Αυτοδιαχειριζόμενο Στέκι Αγρινίου*, όπως και η *Πρωτοβουλία Πολιτών Άρτας* ενάντια στις εξορύξεις.

W
στην αφάνισμο της ΜΕΣΟΧΟΡΑΣ
στην καταστροφή του ΑΧΕΛΩΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΚΑΤΑΚΛΥΖΟΜΕΝΩΝ ΜΕΣΟΧΟΡΑΣ

Τι είναι κοινωνική αντιεξουσία;

Του Αλέξανδρου Σχισμένου

Ένα μεσημέρι του Μάη του 2010 σκαρφαλώσαμε στην ταράτσα του κτιρίου της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών και απλώσαμε ένα δεκαπεντάμετρο πανό με το εξής σύνθημα, γραμμένο με κεφαλαία: ΜΕ ΤΗΝ ΑΜΕΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΤΙΕΞΟΥΣΙΑ. Το ίδιο βράδυ, κάτω από το πανό που κυμάτιζε, χιλιάδες άνθρωποι χόρευαν στο ρυθμό της φωνής της Keny Arkana, τραγουδώντας μαζί της τους στίχους του «La Rage du Peuple», καθώς τελείωνε η

δεύτερη μέρα του 2^{ου} Β-Φεστ. Τι σήμαινε όμως αυτό το σύνθημα; Τι εννοούσαμε με αυτό το «ΓΙΑ»; Μήπως υποδηλώναμε ότι η άμεση δημοκρατία είναι το μέσο προς την κοινωνική αντιεξουσία; Ή μήπως υποδηλώναμε ότι η άμεση δημοκρατία είναι η πολιτική μορφή της κοινωνικής αντιεξουσίας;

Οι δύο ερμηνείες μοιάζουν συναφείς αλλά είναι αντίθετες. Στην πρώτη περίπτωση, η άμεση δημοκρατία και η κοινωνική αντιεξουσία είτε έχουν την -κυρίως- εξωτερική σχέση πρότερου και ύστερου, οπότε τίθενται σε μια υπόρρητη σειρά διαδοχής, είτε έχουν την -κυρίως- εσωτερική σχέση μέσου και σκοπού, όπου ο σκοπός εμπεριέχει τα μέσα αλλά τα υπερβαίνει, οπότε η άμεση δημοκρατία φαντάζει σαν μία ατελής κατάσταση κοινωνικής αντιεξουσίας ή μία προνύμφη της. Σε αυτή την περίπτωση η κοινωνική αντιεξουσία προβάλλει σαν την εξελιγμένη πολιτική μορφή της άμεσης δημοκρατίας -παραμένει ωστόσο, εντός του πολιτικού.

Στη δεύτερη περίπτωση, η άμεση δημοκρατία και η κοινωνική αντιεξουσία έχουν την εγγενή, αλληλένδετη σχέση μορφής και περιεχομένου. Η κοινωνική αντιεξουσία εμφανίζεται σαν το ηθικό και κοινωνικό περιεχόμενο της πολιτικής μορφής της άμεσης δημοκρατίας ή η άμεση δημοκρατία εμφανίζεται ως η πολιτική πραγμάτωση της κοινωνικής αντιεξουσίας. Μα αυτό σημαίνει ότι η κοινωνική αντιεξουσία υπερβαίνει την σφαίρα του πολιτικού.

Συνεπώς το ζήτημα είναι, τι σημαίνει κοινωνική αντιεξουσία; Παρόλο που φράση 'αντιεξουσιαστικός χώρος' μοιάζει να υποδηλώνει τουλάχιστον έναν κοινό ορισμό, η απόδοση της ταμπέλας 'αντιεξουσιαστής', όπως και η απόδοση της ταμπέλας 'αναρχικός' συχνά προέρχεται από τον κόσμο του θεάματος και των ΜΜΕ. Όμως ο 'αντιεξουσιαστικός χώρος' δεν είναι ένα ενιαίο σύνολο αλλά ένα ετερόκλητο μωσαϊκό ιδεών, στάσεων, τάσεων που συχνά διατρέχεται από ρεύματα εφήμερης μόδας.

Ο ελευθεριακός Παναγιώτης Καλαμαράς αντιπαραβάλλει την 'αρνητικότητα' της αντιεξουσίας στην ταυτότητα του αναρχικού. Θεωρώντας την αντιεξουσία ως απλή άρνηση μιας συγκεκριμένης,

κατεστημένης εξουσίας, αφήνει το ενδεχόμενο η αντιεξουσία να σημαίνει απλώς μια αντίθετη εξουσία, μια αντίρροπη εξουσία, που καθ' εαυτή μπορεί να είναι και αντιδραστική (πραξικοπηματική) αλλά τυγχάνει να βρίσκεται στον αντίποδα του κατεστημένου.

«Οι αναρχικοί μάλιστα, την εποχή του σχίσματος της Πρώτης Διεθνούς, δηλώνουν *Antiautoritari Socialisti* δηλαδή αντι-αυταρχικοί σοσιαλιστές. Θα πρέπει να διερωτηθούμε εδώ για την χρήση του όρου αντιεξουσία στα ελληνικά, που δηλώνει μόνο άρνηση και όχι ταυτότητα, και γι' αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί και από αντιδραστικά μορφώματα. Στα ιταλικά υπάρχει μεν η έννοια της "contro-potere", της αντι-δύναμης, αλλά σημαίνει κυρίως τη δική μας δύναμη (των εκμεταλλεόμενων, των κυριαρχούμενων) ενάντια στην κατεστημένη εξουσία. Κάτι που, στο σύγχρονο κινηματικό λεξιλόγιο, παραπέμπει στο λενινιστικό μοντέλο, που πρεσβεύει ότι πριν την επανάσταση, όταν υφιστάμεθα τη διαρκή εξουσία του καπιταλιστικού συστήματος, πρέπει και έχουμε τη δύναμη να οργανωθούμε εναντίά της, φτιάχνοντας τη δική μας "εξουσία" (συνδικάτα, ένοπλες οργανώσεις, ενώσεις γυναικών κ.λπ.). Μιλάμε, δηλαδή, για έναν τύπο δυαδικής εξουσίας». [1]

Με την απόδοση της αντι-εξουσίας στη λενινιστική παράδοση θα συμφωνούσε και ο μαρξιστής Γιάννης Μηλιός, ο οποίος θεωρεί την αντι-εξουσία ως την οργανωμένη, μη κοινοβουλευτική αντίσταση στους σχεδιασμούς της κατεστημένης εξουσίας και ως μία μεταρρυθμιστική στρατηγική στη φαρέτρα της Αριστεράς, στρατηγική χειραγώγησης των κινημάτων:

«Η Αριστερά μπορεί να υπάρξει απέναντι στο αστικό κράτος μόνο ως "αντιεξουσία". Ως πολιτική παρέμβαση και πρακτική που ενισχύει, αναδεικνύει και εκφράζει πολιτικά τις δράσεις, τις αντιστάσεις και το ανατρεπτικό δυναμικό των κυριαρχούμενων και υποκείμενων στην καπιταλιστική εκμετάλλευση κοινωνικών ομάδων: τα κινήματα. [...] Η Αριστερά ως "αντιεξουσία" είναι η μόνη εφικτή πολιτική στρατηγική μεταρρύθμισης του συστήματος: επιβολής μέτρων που βελτιώνουν τις συνθήκες διαβίωσης των υπό

εκμετάλλευση τάξεων και διευρύνουν τη δημοκρατία. Ταυτόχρονα, είναι η πολιτική στρατηγική που υποδεικνύει ότι “έννας άλλος (σοσιαλιστικός) κόσμος είναι εφικτός”».[ii]

Παρομοίως, ο Δημήτρης Δημούλης το 2000 (πολύ πριν την κυβέρνηση της Αριστεράς) προβάλλει το επιχείρημα ότι το Κράτος (το έθνος-κράτος, στην περίπτωση αυτή) παρέχει το πλαίσιο και το έδαφος για την οργάνωση της αντιεξουσίας, δηλαδή οργανωμένων δομών αντίστασης:

«Οι ως τώρα διεξαχθείσες επαναστάσεις ήταν εθνικές με την έννοια της οργάνωσης και διεξαγωγής τους στα πλαίσια ενός κρατικού μορφώματος και εδάφους. Δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά από τη στιγμή που οι δομές εξουσίας είναι κρατικές (“εθνικές”). Το προδεδομένο κρατικό πλαίσιο παρέχει το έδαφος για την οργάνωση αντιεξουσίας με τη μετεξέλιξη συνδικαλιστικών, πολιτικών, επικοινωνιακών κ.λπ. δομών που δρουν σ’ αυτό το πλαίσιο [...]».[iii]

Αυτή η αντίληψη της αντι-εξουσίας ως στρατηγικού εργαλείου της Αριστεράς, έλκει πράγματι την καταγωγή της από τον Λένιν στη βάση της λενινιστικής σύλληψης της «διπλής/δυναδικής εξουσίας». Στο έργο του *Η Χρεοκοπία της Δεύτερης Διεθνούς*, ο Λένιν κάνει τη διάκριση ανάμεσα στην επαναστατική κατάσταση, την επαναστατική κρίση και την τελική κατάληψη της εξουσίας. Η επαναστατική κατάσταση δηλώνει μία κατάσταση όπου οι άρχουσες τάξεις δεν μπορούν να κυβερνούν, οι υποτελείς τάξεις δεν θέλουν να κυβερνιούνται και η υποβάθμιση των υλικών όρων ζωής συνδυάζεται με την ένταση των κοινωνικών συγκρούσεων[iv]. Με την παρέμβαση του επαναστατικού κόμματος η κρίση υπερβαίνεται με την δημιουργία μορφών λαϊκής αντι-εξουσίας και τον διχασμό της εξουσίας, διχασμός που επιλύεται με την κατάληψη της εξουσίας από το κόμμα και την αφομοίωση της δυναδικής εξουσίας στην κρατική ενοποίηση.

Η λενινιστική αντίληψη της αντι-εξουσίας υιοθετείται από τον Αντόνιο Γκράμσι ως στρατηγική της αντι-ηγεμονίας και εκφράζεται αργότερα από τον Αλτουσέρ. Ο μαθητής του

τελευταίου, ο Πουλαντζάς, βλέπει το Κράτος ως στρατηγικό πεδίο μάχης και προτείνει τη δημιουργία μιας παράλληλης αντι-εξουσίας, που όχι μόνο δεν είναι εχθρική αλλά είναι συμβουλευτική προς το Κράτος και συνεργάζεται αρμονικά μαζί του. Προτείνει «να κολλήσουμε πλάι στον οικονομικό μηχανισμό, που μένει βασικά ανάλλατος, αυτοδιαχειριστικές αντι-εξουσίες και να φροντίσουμε να επιτηρούνται οι τεχνο-γραφειοκράτες από τις μάζες. Οι μάζες προτείνουν, το κράτος θεσπίζει».^[v]

Βλέπουμε εδώ και την υποβάθμισή της αντι-εξουσίας στο επίπεδο ενός 'οργάνου ελέγχου' του Κράτους, του οποίου η εξουσία νομοθέτησης παραμένει άθικτη. Την πρόταση του Πουλαντζά προέβαλλε ρητορικά και ο ΣΥΡΙΖΑ όταν ζητούσε να ανέλθει στην εξουσία χειραγωγώντας τα κινήματα. Σύμφωνα ήταν και οι αριστεριστές όπως ο Παναγιώτης Σωτήρης, που έβλεπε το 2013 τη λαϊκή αντι-εξουσία ως απαραίτητο συμπλήρωμα μιας (επερχόμενης) αριστερής κυβέρνησης:

«Το ερώτημα δεν είναι εύκολο γιατί σημαίνει ότι αναμετριάμασμε με το τι σημαίνει προγραμματικά, πολιτικά οργανωτικά μια Αριστερά που διεκδικεί την εξουσία από επαναστατική σκοπιά. Σημαίνει ότι το οριακό και απότοκο του λαϊκού ξεσηκωμού της προηγούμενης περιόδου ενδεχόμενο της "αριστερής κυβέρνησης" δεν το ξορκίζουμε αλλά κοιτάζουμε πώς μπορεί να αποτελέσει κόμβο μιας επαναστατικής στρατηγικής σε συνδυασμό με την κλιμάκωση των αγώνων και την οικοδόμηση μορφών λαϊκής αντιεξουσίας από τα κάτω».^[vi]

Στη λενινιστική αντίληψη της αντι-εξουσίας κυριαρχεί ο μηχανισμός του κόμματος ως φορέας μιας αντίπαλης, εξωτερικής του κράτους, εξουσίας που έχει ως στόχο την αποκλειστικότητα του κράτους. Η αντι-εξουσία δεν είναι ενιαία αλλά κατακερματισμένη σε διάφορες μορφές και πεδία πολιτικού αγώνα, όμως η κυρίαρχη πολιτική μορφή που τις υπερβαίνει, τις ενοποιεί και τις προσανατολίζει είναι ο μηχανισμός του κόμματος, ο οποίος δεν αποτελεί ακόμη μία μορφή τμηματική αντι-εξουσίας αλλά την κυτταρική μορφή μιας καθολικής κρατικής

εξουσίας.

Ο Δημήτρης Μπελαντής είναι ξεκάθαρος όσον αφορά τη λενινιστική προοπτική:

«[...] ο Λένιν διατυπώνει την υπόθεση – η οποία επαληθεύθηκε κατά την Ρώσικη επανάσταση αλλά και σε άλλες περιπτώσεις όπως η γερμανική επανάσταση του 1918-1919 – ότι τα συμβούλια και πριν από την κατάληψη της εξουσίας αναδύονται ως μια εναλλακτική μορφή κρατικής οργάνωσης και αντιεξουσίας, η οποία βρίσκεται σε μια αγιάτρευτη εχθρότητα προς το ιεραρχικό και στεγανό αστικό κράτος».[vii]

Πρόκειται σαφώς για μια κρατικιστική προοπτική, όπου η αντι-εξουσία ορθώνεται σαν εναλλακτική μορφή κρατικής οργάνωσης.

Ακόμη και οι αιρετικοί του μαρξισμού, όπως ο Τόνι Νέγκρι, συμφωνούν με την λενινιστική ερμηνεία της αντι-εξουσίας ως αντίπαλης εξουσίας. Ως εκ τούτου, ο Νέγκρι ανακαλύπτει διάφορες μορφές της. Υπάρχει η αντι-εξουσία του κοινωνικού εργάτη, της δεκαετίας του '70, όπου «η επαναστατική διαδικασία είναι το δυναμικό και συνεκτικό σύνολο μιας συνεχούς άσκησης αντιεξουσίας, και πραγμάτωσης μιας εναλλακτικής ζωής».

Υπάρχει όμως και η αντι-εξουσία του Ευρωσυντάγματος, το οποίο υποστήριξε ένθερμα ο Νέγκρι το 2005, δηλώνοντας ότι μέσω αυτού, η Ε.Ε. «θα αναγορευτεί σε αντι-εξουσία ενάντια στο αμερικανικό μονοπολισμό», θα ορθωθεί δηλαδή σε αντίπαλη εξουσία απέναντι στην αμερικανική «Αυτοκρατορία».[viii]

Σε αυτό το πλαίσιο, η άμεση δημοκρατία δεν υπάρχει στον ορίζοντα της αντι-εξουσίας, ούτε στην πολιτική της ουσία. Στον ορίζοντά της ανήκει η αυτοκατάργησή της μέσω της αφομοίωσής της σε μία μελλοντική, επαναστατική εξουσία, και στην πολιτική της ουσία ανήκει η αντίθεση στην παρούσα, ήδη κατεστημένη εξουσία. Η αντι-εξουσία αυτού του τύπου μπορεί να λάβει και αντιδημοκρατικές, ιεραρχικές και γραφειοκρατικές μορφές – αντι-δημοκρατικό είναι και το κόμμα το οποίο κηδεμονεύει την αντι-εξουσία αυτού του τύπου, συνεπώς οι όποιες δημοκρατικές

όψεις της αποτελούν ζήτημα τακτικής και όχι ουσίας. Όπως δείχνει η ιστορία των κομμουνιστικών κινήσεων, οι κομματικές και συνδικαλιστικές 'αντι-εξουσίες' υιοθέτησαν ακριβώς το γραφειοκρατικό, ολιγαρχικό και ιεραρχικό παράδειγμα του καθεστώτος.

Και γι' αυτό, η λενινιστική αντι-εξουσία ΔΕΝ είναι αντικρατική, δεν τίθεται δηλαδή ενάντια στο κράτος καθ' εαυτό ως μορφή θέσμησης, αλλά αντικαθεστωτική, τίθεται δηλαδή ενάντια σε ένα συγκεκριμένο κρατικό καθεστώς, το οποίο ζητεί να αντικαταστήσει.

Όπως εξάλλου, παραδέχεται ο Λένιν:

«Ο μαρξισμός διαφέρει από τον αναρχισμό στο ότι παραδέχεται την αναγκαιότητα του κράτους και της κρατικής εξουσίας στην επαναστατική περίοδο γενικά, στην εποχή του περάσματος από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό ειδικά».[ix]

Ασφαλώς, η λενινιστική αντίληψη της αντι-εξουσίας δεν είναι η πιο διαδεδομένη σήμερα, παρότι εμπεριέχεται ως τακτική στους σχεδιασμούς των αριστερών κομμάτων.

Κανείς δεν σκέφτεται λενινιστικά κόμματα όταν τα ΜΜΕ μιλούν για αντιεξουσιαστές. Αυτή που επικρατεί, παρότι επιφανειακά, είναι η Μπακουνινική, αναρχική αντίληψη της αντιεξουσίας ως ριζικής άρνησης του Κράτους. Στην Α' Διεθνή ο Μπακούνιν και οι σύντροφοί του αυτοαποκαλέστηκαν 'Αντιεξουσιαστές Σοσιαλιστές' για να αντιπαρατεθούν στον 'Εξουσιαστικό Σοσιαλισμό' (κατά τους ίδιους) των μαρξιστών. Η λέξη 'Antiautoritati', που θα μπορούσε να ερμηνευθεί και ως 'αντι-αυταρχικοί', όπως σωστά αναφέρει ο Π. Καλαμαράς, δεν περιλαμβάνει ωστόσο την αντίθεση σε όλες τις όψεις του φαινομένου που στα ελληνικά ενοποιούνται υπό τον όρο 'εξουσία'. Στα λατινικά και τις λατινογενείς γλώσσες, υπάρχει άλλη λέξη που εκφράζει την εξουσία ως δύναμη (potestas – power) και άλλη που εκφράζει την εξουσία ως αυθεντία (auctoritas – authority). Την ίδια διάκριση κάνει επίσης και η Άρεντ[x] και την έχουμε χρησιμοποιήσει και

παλαιότερα για να διασαφηνίσουμε το νόημα της δημοκρατίας.[xi]

Αυτή η διάκριση που χάνεται στην ελληνική είναι, ωστόσο, σημαντική. Μας βοηθά να διακρίνουμε ανάμεσα στη διαχωρισμένη θεσμισμένη εξουσία, το Κράτος, ως την κυρίαρχη αυθεντία, και την κοινωνική θεσμίζουσα δύναμη, ως την ικανότητα της κοινωνίας να αυτοθεσμίζεται και να μετασχηματίζεται. Από τον *Λεβιάθαν* του Χομπς, αυτό το έργο καθαγιασμού της κρατικής κυριαρχίας, η νεώτερη πολιτική σκέψη ταυτίζει την Εξουσία με το Κράτος, οδηγώντας μας στο παράλογο δίλημμα: Μια κοινωνία εχθρικών μεταξύ τους ατόμων χωρίς κανόνες ή μια κοινωνία με σιδηρούν κράτος και αδιαφιλονίκητους, έξωθεν επιβαλλόμενους, κανόνες; Το δίλημμα ασφαλώς είναι ψευδές, διότι δεν υπάρχει περίπτωση κοινωνίας δίχως κανόνες, όμως δεν υπάρχει κανένας λόγος αυτοί οι κανόνες να τίθενται ως αδιαφιλονίκητα ορθοί και καθαγιασμένοι.

Γιατί, τι είναι το Κράτος; Ας ακούσουμε τον Πιερ Κλαστρ:

«Τι είναι το Κράτος; Είναι η τελική σφραγίδα της διαίρεσης της κοινωνίας ως οργάνου ξεχωριστού από την πολιτική εξουσία: η κοινωνία είναι πλέον διαιρεμένη ανάμεσα σε εκείνους που ασκούν και σε εκείνους που υφίστανται την εξουσία».[xii]

Το Κράτος είναι αυτό-αναπαραγόμενος μηχανισμός ιδιοποίησης της εξουσίας, αυταρχικού ελέγχου, καταστολής και καθυπόταξης των δημιουργικών δυνάμεων της κοινωνίας. Αυτόν τον μηχανισμό ζήτησαν να καταλάβουν, προς όφελος των συμφερόντων του κόμματός τους (δηλαδή του τμήματος της κοινωνίας που ζητούν να εκπροσωπήσουν) οι μαρξιστές, σύμφωνα με το πολιτικό τους πρόγραμμα. Απέναντι στον κρατικό σοσιαλισμό, ο Μπακούνιν ανόρθωσε τον αντιεξουσιαστικό σοσιαλισμό. Anti-authoritarian, δηλαδή ενάντια στην κρατική αυθεντία.

Αυτός ο τύπος αντιεξουσίας είναι αντικρατικός, όχι απλώς αντικαθεστωτικός. Δεν ζητά να αντικαταστήσει το Κράτος με ένα αντικράτος, ούτε συζητά τις λαϊκές αντιεξουσίες ως όργανα μίας κομματικής εξουσίας. Είναι ένας τύπος αντιεξουσίας

δημοκρατικός, διότι η άμεση δημοκρατία είναι η πολιτική μορφή που στέκεται κατ' ουσίαν ενάντια στο Κράτος, ενάντια σε κάθε διαχωρισμένο από την κοινωνία μηχανισμό εξουσίας. Πρέπει να επιμένουμε σ' αυτή την αντίθεση Κράτους – δημοκρατίας, όπως έκανε και ο Καστοριάδης:

«Κράτος υπάρχει εκεί που υπάρχει κρατικός μηχανισμός χωριστός από την κοινωνία και στην πράξη ανεξέλεγκτος, όπως τον βλέπουμε σήμερα ακόμα και στις λεγόμενες δημοκρατικές χώρες, δηλαδή τις χώρες όπου ισχύει ένα καθεστώς φιλελεύθερης ολιγαρχίας». [xiii]

Το γεγονός ότι οι Δυτικές χώρες της φιλελεύθερης ολιγαρχίας αυτοαποκαλούνται 'δημοκρατικές', πέρα από άλλοθι δικαίωσής τους, συσκοτίζει συχνά τη σχέση δημοκρατίας και αντιεξουσίας. Για να είμαστε πιο σαφείς, αναγκαζόμαστε να χρησιμοποιήσουμε το επίθετο 'άμεση' μπροστά από το ουσιαστικό 'δημοκρατία', ώστε να τονίζουμε τον αντικρατικό χαρακτήρα του δημοκρατικού προτάγματος. Πώς όμως συνδέεται η κοινωνική αντιεξουσία με την άμεση δημοκρατία;

Ας διαβάσουμε ένα μικρό απόσπασμα από ένα κείμενο της γαλλικής *Solidarite Ouvriere*, της μηνιαίας εφημερίδας της αναρχοσυνδικαλιστικής Alliance Syndicaliste Revolutionnaire et Anarcho-syndicaliste από το 1976:

«Οι Μπακουννιστές αποκαλούσαν τους εαυτούς τους "αντιεξουσιαστές". [...] Εξουσιαστής [authoritarian] στη γλώσσα της εποχής σήμαινε γραφειοκράτης. Οι αντιεξουσιαστές ήταν απλά αντι-γραφειοκράτες σε αντίθεση με τη μαρξιστική τάση. Το ερώτημα λοιπόν δεν ήταν η ηθική ή ο χαρακτήρας και η στάση απέναντι στην εξουσία που επηρεάζεται από την ιδιοσυγκρασία. Ήταν μια πολιτική θέση. Αντιεξουσιαστικό σημαίνει "δημοκρατικό". Αυτή η τελευταία λέξη υπήρχε τότε, αλλά με διαφορετικό νόημα». [xiv]

Αυτή η άποψη επιβεβαιώνεται και από τα γραπτά του Μπακούνιν. Στα κείμενά του, που προορίζονται για άμεση δημόσια χρήση

στους πολιτικούς αγώνες της εποχής, τα οποία έχουν συλληχθεί στον τόμο με τίτλο *Για έναν αντιεξουσιαστικό σοσιαλισμό*, δεν παραλείπει να αναφέρει ως μόνη πολιτική μορφή που αναγνωρίζει τη 'δημοκρατική':

«Η Συμμαχία [της σοσιαλιστικής δημοκρατίας στη Γενεύη] κηρύσσεται άθρη [...] Επιδιώκει πριν απ' όλα την οριστική και ολοκληρωτική κατάργηση των τάξεων και την πολιτική, οικονομική και κοινωνική ισότητα των ατόμων των δύο φύλων [...] Εχθρική προς κάθε δεσποτισμό, μην αναγνωρίζοντας άλλη πολιτική μορφή πέρα από τη δημοκρατική και αποκρούοντας απόλυτα κάθε αντιδραστικό συνδυασμό, απορρίπτει επίσης κάθε πολιτική πράξη που δεν θα είχε σαν άμεσο και ευθύ σκοπό τον θρίαμβο της εργατικής υπόθεσης ενάντια στο Κεφάλαιο. [...] Αναγνωρίζει ότι όλα τα πολιτικά και δεσποτικά κράτη που υπάρχουν σήμερα [...] οφείλουν να εξαφανισθούν μέσα στην παγκόσμια ένωση των ελεύθερων συνεταιρισμών, τόσο αγροτικών όσο και βιομηχανικών».[xv]

Εδώ βλέπουμε εν συντομία τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά της ελευθεριακής κοινωνικής αντιεξουσίας. Είναι μια αντικρατική πολιτική θέση ενάντια στην γραφειοκρατία και την ιεραρχία. Συγχρόνως είναι μια θέση με συγκεκριμένη πολιτική μορφή, την άμεση δημοκρατία.

Αυτή την αντίληψη επιλέγει να επιβεβαιώσει και ο Γιάννης Φούντας, στο *Αναρχικό Λεξικό*. Στο λήμμα 'αντιεξουσία κοινωνική', εξηγεί:

«Όρος που υποδηλώνει την άρνηση κάθε συγκεντρωτικής αρχής, προκρίνοντας μια αμεσοδημοκρατικά θεσμισμένη αντιιεραρχική δομή κοινωνικής ευταξίας».[xvi]

Συμφωνώ με αυτόν τον ορισμό, γιατί αφήνει να φανεί η ειδοποιός διαφορά και το κριτήριο διαφοροποίησης μεταξύ της λενινιστικής, ιεραρχικής αντι-εξουσίας και της ελευθεριακής, αντιιεραρχικής αντιεξουσίας.

Το κριτήριο είναι η άμεση δημοκρατία. Συνεπώς δεν μπορεί η άμεση δημοκρατία να είναι ένα μέσο για την ελευθεριακή κοινωνική αντιεξουσία· είναι η πολιτική μορφή πραγμάτωσής της στον αγώνα ενάντια στη θεσμισμένη κρατική εξουσία. Η άμεση δημοκρατία είναι το πρόταγμα, διότι η άμεση δημοκρατία είναι η θετική πολιτική μορφή – η αντιεξουσία είναι η πολιτική στάση που την προκρίνει σε έναν μη δημοκρατικό κόσμο. Είναι η άμεση δημοκρατία που δίνει το ουσιαστικό περιεχόμενο, που καθιστά την κοινωνική αντιεξουσία αντικρατική και αντιιεραρχική και όχι το αντίθετο.

Είναι η άμεση δημοκρατία ως πολιτική θέσμιση που καθιστά την κοινωνική αντιεξουσία δημιουργική ορμή κοινωνικής αυτονομίας και όχι μια απλή άρνηση που να επιβεβαιώνει απλώς την ισχύ αυτού που αρνείται.

[i] “Ο Ερρίκο Μαλατέστα και το αναρχικό κίνημα σήμερα” –<https://inmediasres.espinblogs.net/malatesta/> – τελευταία ανάκτηση, 14/8/2019.

[ii] “Η Αριστερά ως “αντιεξουσία”. Συνεχίζουμε!” users.ntua.gr/jmilios/Antieksousia_11_06.doc – τελευταία ανάκτηση, 14/8/2019.

[iii] “Σκέψεις για την ανάγκη αντιπαράθεσης στο έθνος”, περιοδικό *θέσεις*, τχ 73, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2000.

[iv] *Η Χρεοκοπία της Β’ Διεθνούς*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή 2008, σ. 16.

[v] *Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός*, εκδ. Θεμέλιο 1982, σ. 284.

[vi] <http://prin.gr/?p=2270> – τελευταία ανάκτηση, 15/8/2019.

[vii] Εισήγηση στον Μαρξιστικό Χώρο Μελέτης και Έρευνας το 2013, <http://brigada.gr/afieroma/theoria/item/251-zitimata-stratigik>

is-kai-taktikis-tou-aristerou-kinimatos-ston-20o-aiona-meros-1o – τελευταία ανάκτηση, 15/8/2019.

[viii] Το πρώτο απόσπασμα από το βιβλίο του Τ.Ν: *Από τον εργάτη-μάζα στον κοινωνικό εργάτη*, Κομμούνα, 1983, σ. 192 – η δήλωση για την Ε.Ε. από συνέντευξη στην Liberation στους V. de Filippis – Chr.Losson, διαθέσιμη σε ελληνική μετάφραση: εδώ.

[ix] *Θέσεις του Απρίλη*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, σ. 51.

[x] Στο δοκίμιό της *Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*.

[xi] Βλ. το κεφάλαιο 'Ελευθερία και εξουσία', στον τόμο *Μετά τον Καστοριάδη: Δρόμοι της αυτονομίας στον 21^ο αιώνα*, εκδ. Εξάρχεια.

[xii] *Οι ομιλίες στην Ελλάδα*, εκδ. Ύψιλον, σελ. 65.

[xiii] *Η Αρχαιολογία της Βίας*, εκδ. Έρασμος, σελ. 58.

[xiv] Putting the record straight on Mikhail Bakunin (1976), *Libertarian Communist Review*, no 2, <https://www.anarkismo.net/article/21843> – τελευταία ανάκτηση, 14/8/2019.

[xv] "Πρόγραμμα του τμήματος της συμμαχίας της σοσιαλιστικής δημοκρατίας στη Γενεύη", στον τόμο *Για έναν αντιεξουσιαστικό σοσιαλισμό*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, σ. 77-78

[xvi] *Αναρχικό Λεξικό*, τ. Α', εκδόσεις των Συναδέλφων, σ. 88.

0 Τρότσκι, οι Μαχνοβίτες &

μία ιστορία | «Οι δρόμοι του Νέστορ Μαχνό» – Αποσπάσματα

Παρακάτω επιλέγουμε και δημοσιεύουμε κάποια χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τον 1ο και εξαντλημένο τόμο του «Οι δρόμοι του Νέστορ Μαχνό», Μπιελάς Β. – Μπιελάς Α., εκδόσεις Βαβυλωνία, Οκτώβριος 2007 (α' έκδοση: Ουκρανία 1992). Ολόκληρο το βιβλίο διατίθεται σε ελεύθερο pdf για online διάβασμα, κατέβασμα ή εκτύπωση στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση: [Οι Δρόμοι του Νέστορ Μαχνό | 1ος Τόμος \(pdf-κατέβασμα\)](#).

Μάρτης 1917 – Νοέμβρης 1918:

»Αποτέλεσμα των συναντήσεων και των συζητήσεων ήταν ο Μαχνό να φτάσει στο συμπέρασμα ότι ο συνασπισμός των κομμάτων των μπολσεβίκων και των αριστερών σοσιαλεπαναστατών, που είχε πάρει την εξουσία στα χέρια του, δεν ήταν η συμμαχία που χρειαζόταν η επανάσταση τη στιγμή της σύγκρουσης της εργατιάς με το κεφάλαιο και του κρατικού ελέγχου με την ελευθερία της αυτοδιεύθυνσης. Στην επανάσταση παρατηρούνταν μια στασιμότητα. Όλα τα πολιτικά κόμματα προσπαθούσαν να της βάλουν το λουρί. Η επανάσταση έπεσε στην παγίδα του κρατισμού και μη μπορώντας να βγει, σβήνει και, καθώς έχασε την αξιοπιστία της, έγινε αδιάφορη.

»Η επανάσταση που έκανε ο λαός είχε μέσα της εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά: είχε μέσα της το δικαίωμα στην ελευθερία και την ελεύθερη εργασία, ξερίζωνε κάθε ίχνος εξουσίας που ασκούσαν κατά των εργαζομένων. Κατάλαβε ότι ελευθερία απολάμβανε όχι ο λαός, αλλά τα κόμματα. Τα κόμματα δεν υπηρετούσαν τον λαό αλλά το αντίθετο. Τώρα πια στις υποθέσεις του λαού απλά αναφέρεται το όνομά του, ενώ αποφασίζουν τα κόμματα. Η εξουσία ανέλαβε να καθορίσει τον βαθμό επαναστατικότητας και νομιμότητας, όχι μόνο για τα άτομα, αλλά για ολόκληρη την εργατική τάξη, το δικαίωμα της έκφρασης της γνώμης της, των επιθυμιών της, τη συμμετοχή της

στην υπόθεση της επανάστασης.

(σελ. 36-37)

Νοέμβρης 1918 – Γενάρης 1919:

»Έχοντας απομακρυνθεί 15 βέρστια, συναντήσαμε στρατιωτικούς, οι οποίοι συνοδεύονταν από έφιππη φρουρά. «Σταμάτα! Ποιος είσαι; Από που έρχεσαι;» ρωτήσαμε εμείς. «Ποιος διοικεί το απόσπασμα;» ακούστηκε σε απάντηση. «Είμαι ο λοχαγός Μαζούχιν, Διοικητής της Βάρτα της περιοχής του Αλεξάντροφσκ. Ρώτησα ποιο απόσπασμα είστε!», φώναξε όρθιος με προστακτικό τόνο, ο Μαζούχιν. Όμως, αντί για απάντηση άκουσε ένα ξερό «Ψηλά τα χέρια!». Τον γδύσαμε τελείως, μαζί και τον γραμματέα του, για παρέα. Τον αμαξά, τον βαρτοβίτη και τους τέσσερις έφιππους, απλά τους αφοπλίσαμε.

«Και αυτό τι γράμμα είναι;», ρώτησε ο Μαχνό τον Μαζούχιν, δείχνοντάς του ένα φάκελο. Εκείνος δεν απαντούσε, μόνο σήκωνε τους ώμους του και παρακαλούσε να του χαρίσουμε τη ζωή του. Αλλά πού!... Ο Ερμοκράτιεφ τον βασάνισε για τη σφαγή του Μιχάιλοβο – Λουκάσεβο. Έπειτα έδεσε στην κοιλιά του χειροβομβίδα και τον ανατίναξε, ενώ τον γραμματέα του τον τουφέκισε.

»Ο φάκελος περιείχε πρόσκληση του μεγαλογαιοκτήμονα Μιργκορότσκι, για την ονομαστική του εορτή. Αν και ήταν πάνω από τις δυνατότητές μας, αποφασίσαμε να πάμε. Ο Μαχνό φόρεσε τη στολή του Μαζούχιν, ενώ ο Σιους τα ρούχα του γραμματέα. Τα γαλόνια έλαμπαν επάνω τους... Στην οικία του Μιργκορότσκι, η δεξίωση ήταν σε πλήρη εξέλιξη. Από το παράθυρο έφταναν τραγούδια μεθυσμένων.

»Ο Μαχνό, ο Σιους και ο Λεπετσένικο πέρασαν το κατώφλι και ανακοίνωσαν στον οικοδεσπότη ότι ήρθαν με τον Μαζούχιν, ο οποίος καθυστέρησε λίγο στον δρόμο. Ο Μαχνό συστήθηκε ως βοηθός του Μαζούχιν, ο Σιους ως διοικητής εκκαθαριστικού

αποσπάσματος. Ο οικοδεσπότης ενθουσιάστηκε... Όταν οι μαχνοβίτες μπήκαν στην αίθουσα, οι καλεσμένοι που βρίσκονταν σε κατάσταση μέθης, φώναξαν: “Ζήτω στους Ρώσους αξιωματικούς!”.

»Οι δικοί μας κάθισαν δίπλα στον στρατηγό εν αποστρατεία, στο μακρύ δρύινο τραπέζι. Στο ίδιο τραπέζι κάθονταν ο οικοδεσπότης, τρεις Αυστριακοί αξιωματικοί, ένας αντισυνταγματάρχης, δυο γείτονες γαιοκτήμονες, κυρίες και δεσποινίδες. Μόλις ο οικοδεσπότης σήκωσε το ποτήρι του, οι καλεσμένοι τον μιμήθηκαν.

»Στην υγεία του οικοδεσπότη, των αξιωματικών, στην αναγέννηση της Μεγάλης Ρωσίας, και σε σας, κύριοι γαιοκτήμονες!...», άρχισε την πρόποση ο στρατηγός εν αποστρατεία. «Να σας βοηθήσει ο θεός να ελευθερώσετε τη Χριστιανική Εκκλησία από τους αντίχριστους μπολσεβίκους!»

«Να σας βοηθήσει να συλλάβετε τον συμμορίτη Μαχνό!», είπε ένας από τους καλεσμένους.

»Ο Μαχνό έπιασε τη βόμβα στην τσέπη του.

«Τιμώρησέ τον αγία...»

»Ο Μαχνό σηκώθηκε έξαλλος.

»Ο στρατηγός κοκάλωσε, τα ποτήρια έπεσαν από τα χέρια των έντρομων καλεσμένων. «Εγώ είμαι ο Μαχνό... μπουρζουάδες!» φώναξε ο Νέστορ, σήκωσε τη βόμβα και την πέταξε αναμμένη στο κρυστάλλινο βάζο. Τα φώτα έσβησαν. Έγινε εκκωφαντική έκρηξη, πίσω της άλλες δυο.

»Εμείς καθόμασταν στα παράθυρα και περιμέναμε αν κάποιος από αυτούς θα τρέξει. Αλλά δεν βγήκε κανείς. Όταν φωτίσαμε την αίθουσα, στα μάτια μας παρουσιάστηκε η εξής εικόνα: Ο συνταγματάρχης πνιγόταν στο αίμα του, ανέπνεε με δυσκολία. Ο οικοδεσπότης, χωρίς χέρι, σφάδαζε με σπασμούς, οι υπόλοιποι δεν έδιναν κανένα σημάδι ζωής. Τα λάφυρά μας ήταν πέντε περίστροφα, δεκαπέντε τουφέκια, πολλές σφαίρες, καμιά δεκαριά άλογα και σέλες. Τα παιδιά άνοιξαν αμέσως τις αποθήκες, βρήκαν ποτά και μεζέδες. Αφού τσιμπήσαμε λίγο και πήραμε τα περισσότερο αναγκαία, βάλαμε φωτιά στο αρχοντικό. Τι όμορφα

που καιγόταν...

(σελ. 54)

Γενάρης – Μάρτης 1919:

2ο Συνέδριο στρατιωτών-ανταρτών, εργατικών και αγροτικών Σοβιέτ, Τομέων και Υποτομέων του Στρατο-εκστρατευτικού Επιτελείου της περιοχής του Γκουλάι Πόλε με συμμετοχή 245 αντιπροσώπων από 35 κοινότητες:

Τον λόγο παίρνει ο σύντροφος Τσερνοκνίζνι (αγρότης). “Σύντροφοι αγρότες και εργάτες!”, απευθύνεται ο ομιλητής στους παρευρισκόμενους, “Από την ενημέρωση του απεσταλμένου που πήγε στην Προσωρινή Κυβέρνηση, μάθαμε ότι στην Ουκρανία εμφανίστηκε κάποια νεοσύστατη Κυβέρνηση, η οποία αποτελείται μόνο από μπολσεβίκους-“κομμουνιστές”. Αυτή η Κυβέρνηση ετοιμάζεται ήδη να επιβάλει το μπολσεβίκικο μονοπώλιο στα Σοβιέτ. Εμείς, σύντροφοι, πρέπει να αναρωτηθούμε αν θα επιτρέψουμε να συμβεί αυτό. Θυμηθείτε, σύντροφοι, τη δύσκολη περίοδο του αγώνα κατά του Γερμανό-μαγιάρικού ζυγού και τη σκλαβιά του γκέτμαν! Τον καιρό που εσείς, αγρότες, εργάτες και αντάρτες σταματούσατε όλες τις αντεπαναστατικές δυνάμεις και σχεδόν με γυμνά χέρια αποκρούατε τις επιθέσεις των γερμανικών και των αυστριακών συμμοριών, όταν εσείς περήφανα και γενναία παλεύατε με τους δήμιους του Σκοροπάνσκι, του Πετλιούρα και των άλλων εγκληματιών! Εναντίον αυτών που εναντιώθηκαν στην ελευθερία του λαού! Πού ήταν τότε η Προσωρινή Κυβέρνηση, η οποία κατέλαβε την εξουσία τώρα και ενεργεί εξ ονόματος αγροτών και εργατών; Τότε στρογγυλοκαθόταν στο Κουρσκ και στη Μόσχα, περιμένοντας πότε οι αγρότες και οι εργάτες της Ουκρανίας θα απελευθέρωναν την περιοχή από τους εχθρούς. Μήπως μόνο οι μπολσεβίκοι πάλευαν με όλες τις μαύρες δυνάμεις της αντίδρασης στην Ουκρανία;

Όμως εσείς, σύντροφοι, ξέρετε ότι το αίμα τους το έχυναν οι αγρότες, οι εργάτες, οι αντάρτες, οι ανένταχτοι. Όλοι τους

αναγνώρισαν το χρέος τους απέναντι στην Επανάσταση και πήγαν να την υπερασπίσουν με γενναιότητα. Τώρα, που μετά από σκληρό αγώνα, με το τίμημα πολλών ζωών, ο εχθρός κατατροπώθηκε και ο εργαζόμενος λαός της Ουκρανίας μπορεί να ανασάνει ελεύθερα, εμφανίζεται κάποια μπολσεβίκικη Κυβέρνηση και μας επιβάλλει την κομματική της δικτατορία. Θα το επιτρέψουμε αυτό σύντροφοι; Θα επιτρέψει ο εργαζόμενος ουκρανικός λαός, ο οποίος μονάχος του και χωρίς τη βοήθεια κανενός ελευθερώθηκε από τον ζυγό των Γερμανών, των Αυστριακών, των πετλιουροβιτών, του γκέτμαν και των άλλων καταπιεστών, μια χούφτα αυτόκλητων να τους εξουσιάζει και να τους επιβάλλει τους νόμους της;

Όχι σύντροφοι, αυτό δεν μπορεί και δεν πρέπει να συμβεί! Είμαστε αρκετά δυνατοί για να πούμε σ' όλους αυτούς που προσπαθούν να πλήξουν την ελευθερία μας: "Κάτω τα χέρια!" Δεν πρέπει να επιτρέψουμε να επαναληφθεί εδώ σε μας, αυτό που συνέβη πρόσφατα σε συνέδριο στην πόλη Παβλογκράντ. Εκεί, οι μπολσεβίκοι-κομμουνιστές δε μας έδιναν τη δυνατότητα να πούμε την αλήθεια, σε μας τους εξωκομματικούς αγρότες και εργάτες, που με το αίμα μας ανοίγουμε τον δρόμο για την απελευθέρωση του εργαζόμενου λαού. Σ' αυτούς τους αγωνιστές έκλειναν το στόμα στο συνέδριο, επειδή δεν είχαν μπολσεβίκικη σφραγίδα (φωνές: "αίσχος, αίσχος!").

Τελειώνω την ομιλία μου, σύντροφοι, κι εδώ πρέπει να πω ότι εμείς, οι εξωκομματικοί αντάρτες που ξεσηκωθήκαμε ενάντια στους καταπιεστές μας, δε θα αφήσουμε να έρθει νέα σκλαβιά από όποιο κόμμα και αν προέρχεται. Θα φωνάξουμε σ' όλους τους εχθρούς μας "Φύγετε από τον δρόμο μας!" θα καταφέρουμε μονάχοι μας να οικοδομήσουμε τη νέα ελεύθερη ζωή!» (δυνατά χειροκροτήματα).

Παίρνει τον λόγο ο Σεραφίμοφ (αγρότης). "Σύντροφοι αγρότες, εργάτες, βετεράνοι και αντάρτες! Ξέρετε όλοι ότι ακόμη δε σίγησαν τα κανόνια. Γύρω μας, ακόμη χύνεται αίμα των συντρόφων μας για την απελευθέρωση όλων των εργαζομένων από τις βαριές αλυσίδες της σκλαβιάς και της ταπείνωσης. Ενώ ακόμη δεν έπαψε ο αγώνας ενάντια στην αντεπανάσταση, που επιτίθεται απ' όλες

τις μεριές, απέναντι μας ορθώθηκε νέος κίνδυνος, ο κίνδυνος ο κομματικός, ο μπολσεβίκικος, που μας φτιάχνει νέες μπολσεβίκικο-κρατιστικές αλυσίδες. Η μπολσεβίκικη κυβέρνηση προσπαθεί να μας πείσει ότι υπηρετεί τα συμφέροντα των εργατών και των αγροτών και ότι φέρνει την απελευθέρωση των εργαζομένων. Ονομάζει τον εαυτό της “σοσιαλιστική”, βαδίζει κάτω από το σύνθημα της “Κοινωνικής Επανάστασης”. Τότε όμως γιατί προσπαθεί να μας κυβερνήσει από τα πάνω μέσα από τα γραφεία της;

Σύντροφοι, ξέρουμε απ’ τα αδέρφια μας στη Μεγαλορωσία τι επανάσταση κάνουν εκεί οι μπολσεβίκοι. Ξέρουμε ότι ο λαός εκεί δεν έχει ελευθερία. Ότι εκεί βασιλεύει η κομματική αυθαιρεσία, το μπολσεβίκικο χάος, η βία των Επιτρόπων. Και αν αυτό το κόμμα προσπαθεί να φέρει και σ’ εμάς στην Ουκρανία αυτές τις “ελευθερίες”, τότε εμείς θα πρέπει να βροντοφωνάξουμε ότι δε χρειαζόμαστε τέτοιους δασκάλους και κηδεμόνες, ότι δε χρειαζόμαστε δικτατορίες, ότι θα μπορέσουμε μόνοι μας να χτίσουμε τη νέα μας ζωή!

Τελειώνω τον λόγο μου και ζητώ από το Συνέδριο να σκεφτεί σοβαρά την κατάσταση και να απαντήσει λεπτομερώς σε όλα τα κοινά μας προβλήματα, για να μπορέσουμε εμείς να πούμε την αλήθεια στους συντρόφους μας εργάτες και αγρότες στα απομακρυσμένα χωριά μας!» (δυνατά χειροκροτήματα).

(σελ. 102-104)

«Τι είναι αυτό;» έλεγε ο Μαχνό στον επίτροπο – μπολσεβίκο Πετρόφ που ήρθε μαζί με τον Οζέροφ. «Αφού το είπα, σας προειδοποίησα και μάλλον συμφωνήσαμε, υποσχεθήκατε να διαλύσετε τις οργανώσεις σας: Τσε-Κα, επιτροπές τροφίμων, κομματικές επιτροπές και τώρα ξαναρχίσατε! Πιστέψτε με, σύντροφε Πετρόφ, αν δε σταματήσετε, τα πράγματα θα είναι άσχημα. Αφήστε μας, μην πειράζετε τους αγρότες, μην καθοδηγείτε τους εργάτες, όλα θα είναι εντάξει. Προσφέρετέ μας σ’ αυτή την περιοχή την ελευθερία της αναρχοκομμουνιστικής οικοδόμησης, κάντε έξω από αυτήν ό,τι πείραμα θέλετε, δε θα

επιτιθόμαστε, απλά αφήστε μας, μην ανακατεύεστε στις οικογενειακές μας υποθέσεις!».

»Εξ ονόματος της ένωσης αναρχικών του Γκουλάι Πόλε, της “Ναμπάτ” και του Στρατο-Επαναστατικού Σοβιέτ, σας προειδοποιώ: μη μας ενοχλείτε, πάρτε τους καταπιεστές σας, σταματήστε την αγκιτάτσια, και όλα θα είναι καλά! Δεν τους παίρνετε, δεν τους σταματάτε, θα τους διαλύσουμε μόνοι μας!», έλεγε ο Μαχνό στον Πετρόφ.

(σελ. 147-148)

Μάης 1919:

Όχι μακριά από το χωριό υπήρχαν χαρακώματα, ίχνη μαχών. Ο Μαχνό μάς δείχνει δέντρο στο οποίο κρέμασε ο ίδιος έναν Λευκό συνταγματάρχη.

“Πώς είναι τα πράγματα με τον αντισημιτισμό εδώ;” ρωτάει ο Κάμενεφ.

“Εκλάμψεις υπάρχουν, παλεύουμε σκληρά μ’ αυτές. Στη διαδρομή μου ως εδώ, σ’ έναν από τους σταθμούς βλέπω αναρτημένα κάτι πλακάτ. Τα διαβάζω: ήταν αντισημιτικού χαρακτήρα. Καλώ τον σταθμάρχη και του ζητάω εξηγήσεις. Αυτός καμαρώνει. Περηφανεύεται ότι συμφωνεί απόλυτα μ’ αυτά που λένε τα πλακάτ. Τον πυροβόλησα...”

(σελ. 211)

Μ. Κουμπάνιν: «Το εμπορικό κεφάλαιο που ρουφούσε το αίμα των αγροτών με τις χαμηλές τιμές στα αγροτικά προϊόντα και πλούτιζε στις πλάτες των ρημαγμένων αγροτών, προσωποποιούνταν στη συνείδηση του αγρότη με τη μορφή του Εβραίου έμπορα που ήταν σχεδόν μονοπώλιο στην αγορά των αγροτικών προϊόντων. Ο Εβραίος έμπορας ήταν ο φορέας της εμπορικής διαμεσολάβησης μεταξύ των προϊόντων των χωριών και των προϊόντων της πόλης. Από εδώ πηγάζουν οι ρίζες του αντισημιτισμού στο αγροτικό κίνημα...»

Στα πολιτικά ζητήματα, η εβραϊκή κοινότητα ήταν κλεισμένη στον εαυτό της και σχεδόν πάντα έπαιρνε το μέρος του δυνατότερου, καταπιέζοντας τον πιο αδύναμο. Όμως, παρ' όλα αυτά, αν συγκρίνουμε τα συμβάντα στην περιοχή της δικής μας επιρροής σε σχέση με την υπόλοιπη Ουκρανία, μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι η σημαία του διεθνισμού στη μαχνοβτσίνα κυμάτιζε ψηλά.

(σελ. 230)

Ο Τρότσκι δεν μπορούσε να συμφιλιωθεί με το γεγονός ότι το κύρος και η δόξα των διοικητών που προήλθαν από τον λαό μεγάλωνε και ότι κατά καιρούς ο ίδιος εμφάνιζαν περίσσια αυτονομία. Ο Τρότσκι υπέφερε υπομονετικά το όνειρο να απαλλαγεί από αυτούς που τον εμπόδιζαν στην επίτευξη των μοχθηρών, τυχοδιωκτικών σχεδίων του να στηριχτεί πλήρως στη στρατιωτική του δύναμη, την οποία αυτός αντιλαμβανόταν σα μάζα από άψυχα, μολυβένια στρατιωτάκια.

Στη βάση της νέας αντιμαχνοβιτικής εκστρατείας, τέθηκε από τον Τρότσκι η εγκληματική, παραποιημένη ανάλυση των γεγονότων που συνέβαιναν στην περιοχή του Ντονέτς του Νοτίου Μετώπου και ειδικά στην περιοχή Μαριούπολη – Ελένοφκα που καταλάμβανε η Αντάρτικη Μεραρχία Μαχνό.

Μας κατηγορούσαν προκαταβολικά για όλα τα αμαρτήματα, όμως εμείς ήδη υποψιαζόμασταν πού το πάει ο Τρότσκι. Υποψιαζόμασταν ότι κάποιος που διατυπώνει παρόμοιες κατηγορίες, κινείται βάσει σχεδιασμένης πολιτικής, της πολιτικής του Τρότσκι που προετοίμαζε το ξεκαθάρισμα του Ουκρανικού λαού που αντιστεκόταν, της πολιτικής που ήθελε να τον ξαναπεράσει άλλη μια φορά από την κρεατομηχανή του εμφυλίου πολέμου. Και ήμασταν πεπεισμένοι ότι αυτά τα πολιτικά παιχνίδια εις βάρος μας ήταν παραλογισμός.

Αποτέλεσμα της διεξαγόμενης πολιτικής των τροτσκιστών, η εξουσία των κομμουνιστών-κρατιστών στην Ουκρανία έπαψε να είναι δημοφιλής. Το μέτωπο διαλυόταν, η λιποταξία έπαιρνε μαζικό χαρακτήρα και τον Απρίλη του 1919 είχε φτάσει ήδη τις

100 χιλιάδες μαχητές, οι οποίοι δεν επιθυμούσαν να πολεμήσουν για τη νέα εξουσία.

(σελ. 256)

Μάης – Ιούλης 1919:

Ο Τρότσκι δεν είχε ανθρώπους στους οποίους μπορούσε να εμπιστευθεί μια τόσο γαργαλιστική υπόθεση -την εξάλειψη της μαχνοβτσίνας- σε μια τόσο απειλητική, επικίνδυνη περίοδο, γι' αυτό στα χέρια του πήρε ο ίδιος, όχι την «τιμωρό ράβδο της Επανάστασης», αλλά τον μπαλτά του χασάπη. Από την πένα του βγήκε η **μυστική διαταγή N° 96** της 3ης Ιούνη 1919, που επαναπροσδιόρισε την κατάσταση του αγώνα με τον Ντενίκιν στην Ουκρανία και έφερε τους ντενικιστές μέχρι την Τουλά.

Σ' αυτή λέγονταν:

- «...1. Το πρωταρχικό ζήτημα της 2ης Ουκρανικής Στρατιάς είναι η καταστροφή της στρατιωτικής οργάνωσης της μαχνοβτσίνας, αυτό το ζήτημα πρέπει να έχει λυθεί όχι αργότερα από τις 15 Ιούνη.
2. Γι' αυτόν τον στόχο, με συντονισμό ενεργειών του Επαναστατο-Στρατιωτικού Σοβιέτ της 2ης Ουκρανικής Στρατιάς, αρχίζω αμέσως ευρεία αγκιτάτσια ενάντια στη μαχνοβτσίνα, με σκοπό να προετοιμαστεί η κοινή γνώμη του στρατού και των εργαζόμενων μαζών για την εξάλειψη της «στρατιάς Μαχνό».
3. Η παροχή χρημάτων, στρατιωτικών εφοδίων και γενικά οποιουδήποτε στρατιωτικού υλικού στο Επιτελείο Μαχνό παύει άμεσα κι εντελώς, υπό την απειλή αυστηρότατων κυρώσεων.
4. Στρατιωτική δύναμη για την εξάλειψη της μαχνοβτσίνας και για την ενίσχυση της ακριανής δεξιάς πλευράς του Νότιου Μετώπου στην πρώτη ομάδα, ορίζονται: Μοσχοβίτικο 12° Σύνταγμα, Σύνταγμα Ιππικού, Συντάγματα Οπλιτών του Λουγκάνσκ, του Μπαχμούτ, Απόσπασμα Ευέλπιδων, τεθωρακισμένο τρένο, αποσπάσματα τεθωρακισμένων οχημάτων και το Μοσχοβίτικο Απόσπασμα Ειδικών Αποστολών.
5. Στην περιοχή επιρροής των μαχνοβιτών πρέπει να σταλούν

αμέσως ικανοί και έμπειροι υπάλληλοι, με σκοπό την κατασκοπεία και την ανάλογη επίδραση στη γνώμη των στρατιωτών και των αγροτικών μαζών, επηρεασμένων από τους μαχνοβίτες.

6. Η εξάλειψη της μαχνοβτοίνας πρέπει να διεξαχθεί με αποφασιστικότητα και σκληρότητα, χωρίς αργοπορία και δισταγμούς...

Λ. Τρότσκι».

(σελ. 285)

5 Ιούνη, Υποχωρώντας στο μέτωπο των Λευκών...

Διαμορφώθηκε καταστροφική κατάσταση, μιας και το περιβόητο τροτσικιστικό "Διάταγμα Νο 96" έριχνε τους αντάρτες στον χαμό. Πυρομαχικά δεν υπήρχαν καθόλου, χρησιμοποιούσαν τα τουφέκια σαν ρόπαλα.

Σπάραζε η καρδιά στην όψη, πώς χάνονταν κάτω από τα πυρά του εχθρού οι καλύτερες δυνάμεις της Επανάστασης, αυτοί οι εθελοντές της οικοδόμησης της νέας ζωής.

Και πόσες κατάρες υπήρχαν γι' αυτή την παγίδα, αυτή την προδοσία, προς τον Τρότσκι. Για καλή μας τύχη, αυτή η μάχη σκεπάστηκε από τη νύχτα.

(σελ. 289)

«Σ' όλα τα στρατιωτικά τμήματα και αποσπάσματα φραγμού, που στάλθηκαν με διαταγή μου, δόθηκε διαταγή να πιάνουν όλους εκείνους τους προδότες, οι οποίοι εγκαταλείπουν τα τμήματά τους και περνούν στον Μαχνό και να παραδίδονται στο Επαναστατικό Στρατοδικείο, σαν λιποτάκτες, για δίκη με στρατιωτικούς νόμους. Η τιμωρία τους μπορεί να είναι μόνο μια – τουφεκισμός.

Η Πανρωσική Κεντρική Επιτροπή Ρωσίας και Ουκρανίας με έχει διατάξει να φέρω την τάξη στο μέτωπο του λεκανοπεδίου του Ντονέτσκ και στα μετόπισθεν. Δηλώνω ότι αυτή η τάξη θα επιβληθεί με σιδερένια γροθιά. Οι εχθροί του εργατικού και αγροτικού Κόκκινου Στρατού, σκουροβίτες, κουλάκοι,

πογκρομίτες, μαχνοβίτες, γκριγκοριεβίτες, θα συνθλίβουν αλύπητα από τακτικά, σταθερά, έμπιστα στρατεύματα.

Ζήτω η επαναστατική τάξη, η πειθαρχία και η πάλη με τους εχθρούς του λαού!

Ζήτω η Σοβιετική Ουκρανία και η Σοβιετική Ρωσία!

Λ. Τρότσκι.»

(σελ.293-294)

Παίρνοντας τον λόγο ο Μαχνό, έπεισε το Συνέδριο ότι οι αντάρτες δε θα εγκαταλείψουν τους αγρότες της Ουκρανίας στη δύσκολη στιγμή, εάν και οι ίδιοι δείξουν ενεργητικότητα στον αγώνα ενάντια στους Λευκούς και στηρίξουν τους αντάρτες. Ο Μαχνό έλεγε ότι παρόλο που τους μαχνοβίτες τους κήρυξαν εκτός νόμου, αυτοί εξακολουθούν να κρατούν το μέτωπο και να παλεύουν με την αντεπανάσταση.

«Δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά. Εμείς υπερασπίζουμε την περιοχή μας, τα σπίτια μας. Μας κατηγορήσαν για όλες τις αμαρτίες», έλεγε ο Μαχνό, «όμως είμαστε ένοχοι μόνο στο ότι δηλώσαμε: Ο παντοτινός εχθρός της εργατιάς και της ελευθερίας είναι η εξουσία. Στη σημαία μας είναι γραμμένο: Η εξουσία γεννά παράσιτα! Στερήσαμε τη δυνατότητα στα παράσιτα να βρίσκονται ανάμεσά μας και τώρα να, στην ελεύθερη περιοχή μας, επιτίθεται η εξουσία, με το πρόσωπο του Ντενίκιν από την ανατολή και με το πρόσωπο του Τρότσκι, στην πλάτη μας, από τη δύση. Μισούν με το ίδιο μένος την ελευθερία μας και χρησιμοποιούν τα ίδια μέσα και τρόπους για την υποδούλωσή μας.»

(σελ. 304)

Επιλογή αποσπασμάτων: Ιωάννα-Μαρία Μαραβελίδη

Φωτογραφία κειμένου: Η Ομάδα Αναρχικών του Γκουλάι Πόλε, 1909.
Όρθιοι: Α. Σεμενιούτα, Λ. Κραφτσένκο (Γκραμποβόι), Ι.

Σεφτσένκο, Π. Σεμενιούτα, Ε. Μπονταρένκο, Ι. Λεβάντι.
Καθιστοί: Ν. Μαχνό, Β. Αντονί, Π. Ονισένκο, Ν. Ζουιτσένκο, Λ.
Κοροστίλεφ.

Ο 2ος τόμος του «Οι δρόμοι του Νέστορ Μαχνό» είναι άμεσα διαθέσιμος στα παρακάτω σημεία: ΕΚΧ Nosotros (Θεμιστοκλέους 66, Εξάρχεια), Κ*Β0Ξ (Θεμιστοκλέους και Αραχώβης), Βιβλιοπωλείο ΑΛΦΕΙΟΣ (Χαρ. Τρικούπη 22, Αθήνα), Βιβλιοπωλείο Πολιτεία (Ασκληπιού 1-3).

Τουριστική Αποανάπτυξη

Ναξάκης Χάρης

Καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Υπερτουρισμός: Οι αρνητικές επιπτώσεις της μετατροπής του παραγωγικού ιστού ενός τόπου που αποτελεί προορισμό σε τουριστική μονοκαλλιέργεια, με συνέπεια την υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας ενός συστήματος να δεχθεί άλλους τουρίστες και με αποτέλεσμα την καταστροφή του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της περιοχής. Αλήθεια, τι επιπτώσεις θα υπάρχουν στη φέρουσα ικανότητα του πλανήτη Γη όταν μέχρι το 2030 οι τουρίστες φτάσουν το 1,8 δισεκατομμύριο;

Σαντορίνη 2017: 5,5 εκατομμύρια διανυκτερεύσεις, αύξηση 66% σε σχέση με το 2012, που αντιστοιχεί σε 107,8 τουρίστες ανά 100 κατοίκους και 220,6 τουρίστες ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, με αποτέλεσμα την έλλειψη νερού, την κυκλοφοριακή συμφόρηση, την ηχορύπανση, την έλλειψη ενέργειας κ.λπ.

Ρέθυμνο: Οι άστεγοι του airbnb. Οι διαδικτυακές υπηρεσίες βραχυχρόνιας μίσθωσης (airbnb κ.λπ.), οι οποίες συνδέουν δυνητικούς φιλοξενούμενους με ιδιοκτήτες που προσφέρουν βραχυχρόνια διαμονή, είναι σήμερα ένας από τους βασικούς

μηχανισμούς που τροφοδοτούν το φαινόμενο του υπερτουρισμού. Στο Ρέθυμνο για παράδειγμα, οι φοιτητές, οι καθηγητές και οι υπάλληλοι βρίσκονται σε απόγνωση. Για ένα τριάρι το ενοίκιο είναι 700 ευρώ, 400 ευρώ για μια γκαρσονιέρα, με έναν ή μισό χρόνο προκαταβολή του ενοικίου. Άμστερνταμ, Βενετία, Ντουμπρόβνικ, Βαρκελώνη, Μάτσου Πίτσου, Νέα Υόρκη, Ρώμη, Πράγα, Κούβα κ.λπ., αυτός είναι ένας ενδεικτικός κατάλογος περιοχών που είναι στα όρια της καταστροφής από τον υπερτουρισμό.

«Τουρίστες, δεν είστε ευπρόσδεκτοι» είναι το σύνθημα που όλο και πιο συχνά αναγράφεται στους τοίχους της Βαρκελώνης, που στενάζει από τον υπερτουρισμό. 30 εκατομμύρια διανυκτερεύσεις το 2017 σε μια πόλη με πληθυσμό 1.625.000 κατοίκους. Στη Βενετία, το κέντρο της πόλης, με 55.000 κατοίκους, το επισκέπτονται κάθε χρόνο 10 εκατομμύρια τουρίστες, με άμεσο αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους ζωής, την επέλαση του *airbnb*, την τεράστια αύξηση των ενοικίων και τελικά την εγκατάλειψη της πόλης από τους μόνιμους κατοίκους και τη μετατροπή της σε αποικία τουριστών.

Οι συνέπειες του υπερτουρισμού -περιβαλλοντική υποβάθμιση, κατάρρευση των βασικών υποδομών, πληθωρισμός (εκτόξευση των τιμών σε βασικά αγαθά και στις τιμές των ακινήτων), εμπορευματοποίηση της πολιτισμικής ταυτότητας των κατοίκων, απώλεια των κοινών αγαθών, καθιέρωση μισθών γαλέρας για τους εποχικά εργαζόμενους στην τουριστική βιομηχανία- έχουν ήδη αρχίσει να δημιουργούν ρήγματα στη «λαμπρή» εικόνα του τουρισμού που φιλοτεχνούν το λόμπι των τουριστικών επιχειρήσεων και οι κρατικές πολιτικές.

Σε πολλές πόλεις έχουν ήδη αρχίσει να κάνουν την εμφάνισή τους κινήματα πολιτών που διεκδικούν την επανάκτηση της πόλης τους. **Ένα από τα πρώτα αιτήματα είναι η θέσπιση ανώτατων επιτρεπτών ορίων τουριστικών επισκέψεων ανά ημέρα ή ορίων στα σπίτια που διατίθενται μέσω της βραχυχρόνιας μίσθωσης, *airbnb* κ.λπ.**

Η προστασία του φυσικού, κοινωνικού και πολιτισμικού

περιβάλλοντος από την αχαλίνωτη επέκταση του καταναλωτικού υπερτουρισμού απαιτεί ριζικές λύσεις, διότι η υπερκατανάλωση τουριστικού προϊόντος που τίθεται ως στόχος από τις κυβερνήσεις και τους επιχειρηματίες του κλάδου και αποτυπώνεται στην αύξηση της συμμετοχής του τουριστικού προϊόντος στο συνολικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), στην αύξηση των αφίξεων από έτος σε έτος, αντί να αυξάνει την ευημερία των ντόπιων κατοίκων, έχει ήδη αρχίσει να τη μειώνει.

Η λύση για χώρες που είναι τουριστικά υπεραναπτυγμένες, όπως η Ελλάδα, είναι η τουριστική αποανάπτυξη ή τουλάχιστον η επιβράδυνση του ρυθμού μεγέθυνσης του τουριστικού τομέα.

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας πολιτικής επιλεκτικής αποανάπτυξης με:

α') Μείωση της τουριστικής δραστηριότητας σε υπερκορεσμένες περιοχές (ανώτερα όρια επισκέψεων κ.λπ.),

β') Μηδενική τουριστική μεγέθυνση σε κορεσμένες περιοχές (π.χ. καμία νέα άδεια για ανέγερση τουριστικών μονάδων),

γ') Λελογισμένη και ήπια τουριστική ανάπτυξη σε περιοχές με χαμηλό βαθμό ανάπτυξης τουριστικών υπηρεσιών.

Για να μη λειτουργεί όμως η τουριστική βιομηχανία ως καταστροφικός εισβολέας σε έναν τόπο, πρέπει να συνδεθεί με την επανατοπικοποίηση, δηλαδή με την επιστροφή της παραγωγής κοντά στον τόπο που αυτή καταναλώνεται. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Ελλάδα τα τοπικά αγροτικά προϊόντα συμμετέχουν μόλις κατά 13% στην κατανάλωση της τουριστικής βιομηχανίας. Ιδιαίτερα στα ξενοδοχεία *all inclusive*, τουριστικά πακέτα που τα περιλαμβάνουν όλα, ό,τι καταναλώνεται είναι εισαγόμενο και υποβαθμισμένης ποιότητας. Η κατανάλωση τοπικών προϊόντων, που θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί υποχρεωτικά, να περιλαμβάνεται για παράδειγμα στους όρους χρηματοδότησης μιας τουριστικής επένδυσης, θα αναζωογονούσε την αγροτική παραγωγή και θα απέτρεπε την εγκατάλειψη της γης και τη μετατροπή του αγροτικού πληθυσμού σε φτηνό εργατικό δυναμικό των

επιχειρηματιών του τουρισμού.

Η Γη στη Σελήνη, μετά πενήντα έτη

Του Αλέξανδρου Σχισμένου

«Η Γη, η πρωταρχική Κιβωτός, δεν κινείται.»
(E. Husserl)

Ο φιλόσοφος Έντμουντ Χούσερλ ζήτησε με τόλμη να αντιστρέψει την Κοπερνίκεια προοπτική, που αποκαθήλωσε τη Γη από το κέντρο του σύμπαντος· όχι για να εκθέσει κάποια εναλλακτική επιστημονική θεωρία, αλλά για να δείξει τη διαφορά ανάμεσα στην κατεστημένη επιστημονική θεώρηση του κόσμου και την βιωματική εμπειρία του υποκειμένου. Γνωρίζουμε επιστημονικά ότι η Γη κινείται, μα βιώνουμε τη Γη ως το μέτρο κάθε κίνησης, σαν ακίνητη.

«Είναι πάνω στη Γη, λόγω της Γης, με βάση αυτή και με την απομάκρυνση από αυτή που η κίνηση λαμβάνει χώρα. Η ίδια η Γη, όπως παρουσιάζεται σε μας αρχικά, δεν κινείται, ούτε είναι σε κατάσταση ηρεμίας. Μάλλον, μόνο σε σχέση με αυτή η κίνηση και η ηρεμία αποκτούν νόημα.»[1]

Για τον Γερμανοεβραίο στοχαστή, η Γη αναδεικνύεται σε μία προ-εμπειρική και προ-υπερβατολογική, δηλαδή πριν από κάθε παρατηρούσα συνείδηση, συγκροτητική μήτρα της εμπειρίας. Η Γη αποτελεί την ικανή και αναγκαία συνθήκη για τη σύσταση του σώματος που είναι το μοναδικό και μοναχικό στήριγμα της συνείδησης, η Γη προσφέρει το έδαφος και το περιβάλλον του κόσμου που στέκεται απέναντι στο υποκείμενο και εμφανίζεται ως πρωτο-νόημα, σκιά κάθε νοήματος. Συνεπώς η Γη, ως καταγωγικός

τόπος, ως κοιτίδα του ανθρώπινου όντος, αποτελεί τον ιδεότυπο κάθε καταγωγής, με την έννοια ότι ένα ον που γεννήθηκε στη Σελήνη θα θεωρεί τη Σελήνη ως Γη, δηλαδή ως ακίνητη 'κιβωτό'.

«Γιατί να μη φανταστώ το φεγγάρι ως ένα είδος Γης, σαν ένα είδος κατοικία ζώων; Ναι, μπορώ πολύ εύκολα να φανταστώ τον εαυτό μου να πετάει σαν ένα πουλί από τη Γη προς κάποιο άλλο απομακρυσμένο σώμα ή σαν τον πιλότο ενός αεροπλάνου που απογειώνεται και προσγειώνεται εκεί. Αλλά αν κατά τύχη θελήσω να ρωτήσω: «Πώς έφτασα εκεί;» η ερώτησή μου είναι της ίδιας τάξης με εκείνη που σχετίζεται με κάποια πρόσφατα ανακαλυφθέντα νησιά, όπου, βρίσκοντας σφηνοειδείς επιγραφές, ρωτώ: «Πώς έφτασαν αυτοί οι άνθρωποι εδώ;» Όλα τα ζώα, όλα τα ζωντανά όντα, όλα τα όντα γενικά, αποκτούν το νόημα του είναι τους αποκλειστικά από τη δική μου συγκροτητική γένεση, και η τελευταία συνεπώς απολαμβάνει μια γήινη υπεροχή.»[ii]

Το νόημα του είναι των ζωντανών όντων καθορίζεται από τον πρωταρχικό τόπο γένεσης και διαβίωσης, από τον κόσμο που αναδύεται μέσα από το καταγωγικό περιβάλλον, ως συγκροτητική συσχέτιση της Γης και του υποκειμένου σε μία υπερβατολογική ολότητα και μία εμπειρική ενότητα.

Αυτά έγραφε ο Χούσερλ το 1934, όταν η Σελήνη ήταν μια αντανάκλαση στο τηλεσκόπιο, μία απεικόνιση στους αστρολογικούς χάρτες και κυρίως, ένα μυθικό πλάσμα στο κοινωνικο-ιστορικό φαντασιακό. Ένα μυθικό πλάσμα που, στην αρχαιότητα, από άλλους θεωρούταν ως έμβιο ον και από άλλους ως μία μικρή Γη με τους δικούς της Σεληνανθρώπους.[iii]

Στις 20 Ιουλίου του 1969, δύο Αμερικάνοι αστροναύτες, ο Μπαζ Όλντριν και ο Νηλ Άρμστρονγκ πάτησαν στη Σελήνη. Για πρώτη φορά άνθρωποι είδαν και βίωσαν τη Γη όχι όπως μας περιγράφει ο Χούσερλ, σαν ακίνητη κιβωτό, αλλά όπως μας δίδαξε η Κοπερνίκεια επανάσταση, σαν έναν πλανήτη στον αστρικό ουρανό.

Θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως για τους ίδιους τους αστροναύτες, τις λίγες ώρες που πέρασαν στο σεληνιακό τοπίο, η

Σελήνη ήταν ακίνητη. Αλλά δεν μας λέει αυτό ο Χούσερλ, δεν μιλά για μια προοπτική, αλλά για μια συγκροτητική γένεση. Οι αστροναύτες μετέφεραν τη Γη στη Σελήνη, μετέφεραν τη γήινη ματιά τους στο σεληνιακό έδαφος. Μα έτσι, είδαν την πραγματική Γη σαν Σελήνη, στάθηκαν προσωρινά απέναντι στην προσυνειδησιακή μήτρα της γήινης συνείδησης, είδαν τους εαυτούς τους εκτός Γης.

Εδώ φτάνουμε στα όρια της χουσερλιανής φαινομενολογίας, που είναι τα όρια του Εγώ. Οι αστροναύτες δεν έφτασαν στη Σελήνη σαν μοναχικές συνειδήσεις, δεν ρίχθηκαν εκεί, δεν ξεριζώθηκαν από τη Γη τους. Αντιθέτως πραγματοποίησαν και επιτέλεσαν ένα κυβερνητικό πρόγραμμα, υλοποίησαν ένα καταρχάς πολιτικό και έπειτα επιστημονικό σχέδιο, μετέφεραν στη Σελήνη εκτός από την ανθρώπινη συνείδηση και μία αμερικάνικη σημαία. Δεν πήγαν απλώς ως ανθρώπινα υποκείμενα αλλά ως μέλη μιας αποστολής υπό την αιγίδα του πιο ισχυρού κράτους της Γης, εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου, εν μέσω ενός πολυεπίπεδου ανταγωνισμού μεταξύ των Η.Π.Α. και της Ε.Σ.Σ.Δ. για την κυριαρχία στη γήινη κοιτίδα. Πράγματι, οι δύο αστροναύτες μετέφεραν τη Γη στη Σελήνη, αλλά όχι το γήινο περιβάλλον, αλλά τους αμερικάνικους θεσμούς και την πραγματική συγκροτητική τους γένεση, το κοινωνικο-ιστορικό τους φαντασιακό.

Ασφαλώς η Γη, ως πραγματική κοιτίδα, ως μήτρα όλων των φαντασιακών πατρίδων, αποτελεί συστατικό στοιχείο του κοινωνικού φαντασιακού, και προσφέρει τον πρώτο καμβά κάθε γεωμετρίας, με την ευρεία έννοια. Μα η γεωμετρία γίνεται γεωμετρία όταν ξεφεύγει από την εμπειρική θέαση της Γης στην αφαιρετική θεώρηση των γεωμετρικών μεγεθών, όταν θέτει ως στοιχειώδεις αξιωματικές οντότητες την ευθεία, το σημείο, τον κύκλο, το επίπεδο, που δεν υπάρχουν πουθενά στη Γη ως τέτοια.

Και είναι άραγε η Γη η πρωταρχική βιωματική κοιτίδα; Δεν θα έπρεπε να υποθέσουμε ότι, όσον αφορά το εκάστοτε έμβιο η πρωταρχική βιωματική κοιτίδα είναι η πραγματική μήτρα, είτε αυτό είναι ο σπόρος, είτε είναι το μητρικό σώμα; Δεν θα έπρεπε να συναγάγουμε ότι όσον αφορά το εκάστοτε είδος η πρωταρχική

βιωματική κοιτίδα είναι το ίδιο το είδος, ότι πρωταρχική κοιτίδα της ζωής είναι η ζωή; Δεν δημιουργεί το έμβιο κατηγορίες και λειτουργίες που δεν υπάρχουν στον κόσμο της πέτρας και της άψυχης ύλης, όπως τον σκοπό, την αναπαραγωγή, την επιβίωση, τον μεταβολικό μετασχηματισμό της ενέργειας σε κάτι έτερο; Δεν δημιουργεί τον αναλογισμό και την αυτοτελική αιτιότητα;

Ναι, αλλά επίσης κάθε έμβιο δημιουργεί τον ιδιόκοσμό του μέσα σε ένα οικοσύστημα. Η ζωή είναι πάντοτε πληθυντική. Δεν μπορεί να υπάρξει απομονωμένο είδος, όπως δεν μπορεί να υπάρξει ούτε απομονωμένο άτομο. Συνεπώς η πρωταρχική κοιτίδα είναι ήδη ένας κόσμος ζωής, η Γη προσφέρει τον τόπο της άγνωστης καθ' εαυτής πρώτης ύλης, αλλά το κάθε είδος διαφοροποιείται ως μορφή ανάλογα με το νόημα που δίνει σε αυτό τον κόσμο, με το νόημα που αυτό κάνει τον κόσμο να έχει.

Και το νόημα της 'κατάκτησης της Σελήνης' είναι κοινωνικο-ιστορικό νόημα. Η πρωταρχική κοιτίδα του ανθρώπου είναι η κοινωνία και η κοινωνία φαίνεται να επεκτάθηκε πέρα από τη Γη, να άγγιξε εμπειρικά το φυσικό της περιβάλλον απ' έξω. Αυτή η φαντασιακή επέκταση της ανθρωπότητας πέρα από τον πλανήτη ενέχει δύο διαστάσεις.

Η μία είναι η υβριστική διάσταση της ορθολογικής κυριαρχίας, κεντρικής φαντασιακής σημασίας του καπιταλισμού, που είναι και η καθοδηγητική βλέψη της ίδιας της αποστολής. Ας ακούσουμε δύο επιστήμονες από το 1963, έξι χρόνια πριν την προσελήνωση που γράφουν στο πολιτικό περιοδικό The Atlantic για να συνηγορήσουν υπέρ της αποστολής:

“Ωστόσο, ενώ η επιστήμη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη σεληνιακή εξερεύνηση, δεν επρόκειτο ποτέ να αποτελέσει τον πρωταρχικό στόχο αυτού του έργου. Η ώθηση του σεληνιακού προγράμματος προέρχεται από τη θέση του στο μακρινό πρόγραμμα ΗΠΑ για εξερεύνηση του ηλιακού συστήματος. Η καρδιά αυτού του προγράμματος είναι ο άνθρωπος στο διάστημα, η επέκταση του ελέγχου του ανθρώπου πάνω στο φυσικό του περιβάλλον. Η

επιστήμη και η τεχνολογία της διαστημικής πτήσης είναι βοηθητικές εξελίξεις που υποστηρίζουν την κύρια ώθηση της επανδρωμένης εξερεύνησης, ενώ ταυτόχρονα φέρνουν πολύτιμες αποδόσεις στην οικονομία και στον πολιτισμό μας. **Η επιστήμη που κάνουμε στο διάστημα παρέχει το ισοδύναμο του χρυσού και των μπαχαρικών που ανακτήθηκαν από προηγούμενα ταξίδια εξερεύνησης.** Είναι η επιστροφή στον φορολογούμενο για την επένδυσή του στο μέλλον του έθνους του. [...] Αυτές είναι οι συγκεκριμένες αξίες της εξερεύνησης του διαστήματος: τα οφέλη της βασικής έρευνας, οι οικονομικά πολύτιμες εφαρμογές δορυφόρων, οι συνεισφορές στη βιομηχανική τεχνολογία, το γενικό κίνητρο για την εκπαίδευση και τη νεότερη γενιά και η ενίσχυση της διεθνούς θέσης μας **με την αποδοχή της ηγεσίας μας** μια ιστορική ανθρώπινη επιχείρηση.”[iv]

Οι δύο επιστήμονες είναι ειλικρινείς και, σύμφωνα προς την εποχή τους, δηλαδή αναίσθητοι στις τραγωδίες της γενοκτονικής αποικιοκρατικής πολιτικής του παρελθόντος. Η επιστήμη είναι δευτερεύουσας σημασίας για αυτή την ‘επιστημονική’ αποστολή. Προτεραιότητα έχει η ‘επέκταση του ελέγχου του ανθρώπου’, τα οικονομικά κέρδη και η πολιτική κυριαρχία των Η.Π.Α. στο διεθνές, γήινο, περιβάλλον.

Υπό αυτή την έννοια, οι δύο αστροναύτες μετέφεραν στη Σελήνη τους κυρίαρχους οικονομικούς και πολιτικούς ανταγωνισμούς της Γης και το ‘συγκροτητικό τους έδαφος’, δηλαδή το κυρίαρχο φαντασιακό του απεριόριστου ορθολογικού ελέγχου και της κρατικής και καπιταλιστικής ύβρεως. Διότι, όπως πολύ καλά γνωρίζουμε, ο έλεγχος του ‘ανθρώπου πάνω στο φυσικό του περιβάλλον’ σημαίνει έλεγχος του κράτους πάνω στην ανθρώπινη κοινωνία και τη φύση, έλεγχος του ανθρώπινου περιβάλλοντος από τους θεσμικούς μηχανισμούς.

Αυτό το γνωρίζουν βιωματικά οι άνθρωποι, που γεννιούνται στην κοινωνία και όχι στην προκοινωνική φύση, που βιώνουν τον έλεγχο όχι θεωρητικά, αλλά στο πετσί τους.

Είχε δίκιο ο μαύρος ποιητής Gil Scott-Heron να γράφει, στις

αρχές του 1970: "I can't pay no doctor bills, but Whitey's on the moon." ("Δεν μπορώ να πληρώσω το γιατρό, αλλά ο Λευκός είναι στη σελήνη.")

Γιατί κάποια από τα 'οφέλη' της προσελήνωσης ήταν πράγματι πολιτικά, τα οποία γρήγορα έδρεψε η προπαγάνδα του προέδρου Νίξον εν μέσω του γενικού ξεσηκωμού της αμερικάνικης κοινωνίας, και οικονομικά, τα οποία αυξήθηκαν με την προσαρμογή της νέας τεχνολογίας σε καθημερινές εφαρμογές.

Όμως υπάρχει και η άλλη διάσταση. Η πιο βαθιά, η πανανθρώπινη. Διότι το κατώφλι που διέβησαν οι αστροναύτες κατά μία έννοια το διάβηκε όλη η ανθρωπότητα. Σε αυτό συνέβαλε και η τηλεοπτική μετάδοση της αποστολής σε όλο τον κόσμο, μία μετάδοση που εν μέσω Ψυχρού Πολέμου, έφερε μια πρώτη αίσθηση παγκόσμιας κοινότητας ενδιαφέροντος.

Ακριβώς επειδή ποτέ η Σελήνη δεν εγκατέλειψε την φαντασία της ανθρωπότητας, το βήμα του Άρμστρονγκ στην επιφάνειά της, δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στο αμερικάνικο κοινό. Και στην περίφημη φράση του, 'Ένα μικρό βήμα για τον άνθρωπο, ένα άλμα για την ανθρωπότητα', η ανθρωπότητα αναφέρεται, όχι οι Η.Π.Α. μόνο.

Η ανθρωπότητα, που είναι και αυτή μία φαντασιακή σημασία και ταυτόχρονα μια συγκροτητική καθολικότητα, απέκτησε μία νέα υπόσταση μπροστά στο βήμα του Άρμστρονγκ που ξεπερνά το αυστηρό κοινωνικο-ιστορικό περιβάλλον, ακριβώς γιατί αυτή η 'κατάκτηση' δεν έγινε εις βάρος κάποιου άλλου κομματιού της ανθρωπότητας.

Τη στιγμή που ένας άνθρωπος πάτησε στη Σελήνη, δεν ξεριζώθηκε αυτός, ως ξεχωριστό υποκείμενο, από τη Γη, ξεριζώθηκε μαζί του όλη η ανθρωπότητα από την ακίνητη Γη της, γεννήθηκε το σπέρμα της επιστημονικής φαντασίωσης του 'διαπλανητικού είδους'. Και μέσα στο ξερίζωμά της, συνενώθηκε όλη η ανθρωπότητα σε ένα μικρό βήμα, λησμονώντας, μέσα στη νέα φιλοδοξία ενός απέραντου

ορίζοντα, την πεπερασμένη εμμένεια της γήινης ύπαρξής της.

Πράγματι, πέρα από τους συγκεκριμένους και περιορισμένους σκοπούς της αμερικάνικης πολιτικής, η προσελήνωση αντιμετωπίστηκε παγκοσμίως ως συλλογικό, παναθρώπινο κατόρθωμα. Ακόμη και οι εχθροί των Η.Π.Α έστειλαν συγχαρητήρια τηλεγραφήματα που τόνιζαν τον παράγοντα της 'ανθρωπότητας'.

Έτσι έχουμε μία δεύτερη, παράδοξη και πλασματικά αντιφατική, διάσταση. Η αλληλεγγύη και ενότητα της ανθρωπότητας που εκφράζεται μέσα από μία βούληση που συνδυάζει τη γνώση, την κυριαρχία, την ανάληψη του κινδύνου και τη φιλοδοξία του απόλυτου ελέγχου. Έχουμε το αντιθετικό και ανταγωνιστικό, ετερογενές αμάλγαμα σημασιών που είναι το σύγχρονο κοινωνικο-ιστορικό φαντασιακό, όπου οι ελευθερωτικές σημασίες της ανθρώπινης υπέρβασης και αλληλεγγύης συμπλέκονται με τις ετερόνομες ροπές της κυριαρχίας και της ύβρεως.

Αυτή η ενότητα υπήρξε στιγμιαία και αμέσως κατακερματίστηκε. 12 λευκοί άνδρες πάτησαν στη Σελήνη, δείγμα της κυρίαρχης μειοψηφίας της γήινης κοινωνίας, αλλά κανείς μετά τον Αρμστρονγκ δεν κίνησε το παγκόσμιο ενδιαφέρον. Οι αποστολές εγκαταλείφθηκαν καθώς άλλαξαν οι προτεραιότητες της αμερικάνικης πολιτικής και οι πρόσφατες ρητορικές του Τραμπ ότι θα επαναφέρει τις προσεληνώσεις, σε μια εποχή που η ΝΑΣΑ δεν διαθέτει καν λειτουργικό όχημα απογείωσης, εξυπηρετούν ακόμη πιο στενές πολιτικές σκοπιμότητες.

Όμως ζούμε σε έναν κόσμο μετά την προσελήνωση. Οι θρυλικές περιγραφές της, όπως και μία σειρά από έργα του κινηματογράφου, των κόμικ και της λογοτεχνίας έχουν βοηθήσει να χαραχτεί στο σύγχρονο φαντασιακό η επικίνδυνη φαντασίωση του 'διαπλανητικού είδους'. Η προσεληνωμένη ανθρωπότητα θαύμασε τη Γη από απέναντι και την ίδια στιγμή υποβάθμισε τη Γη στη θέση της Σελήνης. Ως έναν τόπο προς εκμετάλλευση δίχως τέλος, ως έναν εξωτερικό πλανήτη, όχι ως έδαφος αλλά ως φυλακή της ανθρωπότητας.

Η αλλαγή προοπτικής που επέφερε η 20^η Ιουλίου 1969 είναι μοναδική και, ως ένα βαθμό, τρομακτική. Δεν είναι τυχαία η συνωμοσιολογία πως η προσελήνωση δεν συνέβη. Εκφράζει τον τρόπο του παραδοσιακού για την επέκταση του κοινωνικο-ιστορικού ορίζοντα σε έναν τόπο όπου το παραδοσιακό δεν έχει δικαιοδοσία. Οι μεγαλύτερες αντιδράσεις στην προσελήνωση έρχονται από τους παραθρησκευτικές σχέτες και παραδοσιακούς θρησκευτικούς οργανισμούς, με αποκορύφωμα την πρόσφατη (2018) αξίωση του 'επίτιμου διδάκτορα του ΑΠΘ' μητροπολίτη Άνθιμου, πως 'δεν υπάρχουν άλλοι πλανήτες εκτός από τη Γη.'

Υπ' αυτή την έννοια, δεν μπορούμε παρά να χαιρετίσουμε αυτό το καινούργιο βλέμμα που σχετικοποιεί την απόλυτη θέση του ανθρώπου στο σύμπαν και κλονίζει τους παραδοσιακούς μύθους. Από την άλλη, δεν μπορούμε να αφήσουμε αυτό το καινούργιο βλέμμα να θολώσει την όρασή μας. Γιατί ταυτόχρονα μεγαλώνει την απόσταση μεταξύ του τεχνολογικού ανθρώπου και της γήινης φύσης και επιβεβαιώνει την αυτοκαταστρεπτική όρεξη για ορθολογικό έλεγχο του πραγματικού.

Το βλέμμα του αστροναύτη μοιάζει και απελευθερωτικό και μοναχικό. Δεν είναι ούτε το ένα ούτε το άλλο εντελώς. Δεν υπήρξε ποτέ μόνος του ο αστροναύτης στη Σελήνη. Πάντα τον παρακολουθούν και τον ελέγχουν κάμερες από τη Γη. Ειδάλλως θα πέθαινε αυτοστιγμεί. Δεν υπάρχει στη Σελήνη ως άνθρωπος, αλλά ως το ανθρώπινο μέλος ενός πολιτικού και τεχνοεπιστημονικού μηχανισμού.

Το γεγονός ότι δεν μπορούμε να αρνηθούμε πόσο σπουδαίο υπήρξε το επίτευγμα του μηχανισμού δεν πρέπει να μας οδηγεί στην τυφλή λατρεία της τεχνοεπιστήμης, ούτε να μας κάνει τυφλούς μπροστά στους διακηρυγμένους, αντι-ανθρώπινους, σκοπούς της κρατικής μηχανής που τη διοικεί.

Πενήντα έτη μετά την προσελήνωση, η καταστροφή της Γης φτάνει σε μη αντιστρέψιμα επίπεδα. Μαζί με την καταστροφή της Γης καταστρέφεται η ανθρώπινη κοινότητα που ζει στη Γη. Μαζί με

την ανθρώπινη κοινότητα καταστρέφεται η ανθρωπότητα. Και στη συλλογική φαντασία, το διάστημα μοιάζει πια ως έξοδος κινδύνου και όχι ως ένας τόπος 'μπαχαρικών', καθώς οι ουτοπίες έχουν μετασηματιστεί σε δυστοπίες. Αρχίζουν οι άνθρωποι να συνειδητοποιούν ότι δεν έφτασε μόνη της η ανθρωπότητα στη Σελήνη, μεταφέρθηκε εκεί στις πλάτες των κυρίαρχων μηχανισμών του κράτους. Και άφησε εκεί, η πλασματική ανθρωπότητα, τη σημαία ενός συγκεκριμένου κράτους, δείγμα της φιλοδοξίας του να κυριαρχήσει στον άνθρωπο και τη φύση.

Ο ηλιακός άνεμος σάρωσε τα χρώματα της σημαίας και την άφησε λευκή. Αν δεν αντισταθούμε στην καταστροφή της Γης, θα μείνει αυτή μόνη, σημάδι παράδοσης της ανθρωπότητας στις ορμές της κυριαρχίας, σημείο αφανισμού που ίσως μελετηθεί από κάποια εξωγήινη συνείδηση.

[i] 'The Earth Does not Move'. (1934) Philosophical Essays in Memory of Edmund Husserl, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1940, σελ. 309.

[ii] Ο.π. σ. 27.

[iii] Λουκιανός, Αληθής Ιστορία

[iv] Robert Jastrow and Homer E. Newell, The Atlantic, Αύγουστος 1963, σ.41-45 – ανάκτηση 15/7/2019:

<https://www.theatlantic.com/past/docs/issues/63aug/jastrow.htm>

Η Χ.Α. έμεινε τελικά εκτός

Βουλής ή μήπως βιαστήκαμε να πανηγυρίσουμε;

Γιώργος Κτενάς

Ο πυρήνας των καθεστώτων αστικής κυριαρχίας παρουσιάζει παθογένειες και ενδογενείς αντιφάσεις που τα καθιστούν ανίσχυρα. Αρκεί να αποκτήσουμε τη συνείδησή τους. Δημιουργούν, για παράδειγμα, ομογενοποιημένες κοινωνίες που μας θέλουν άτομα και όχι μέλη κοινότητας ή συλλογικότητας. Αλλά η πραγμάτωση των ανθρώπων επιτυγχάνεται μόνο σε συνεργασία με τους καθρέφτες τους, που είναι οι άλλοι άνθρωποι. Κυρίαρχο ρόλο σε αυτή τη διαμορφωμένη κατάσταση παίζει κυρίως η τηλεόραση, που αντιστρέφει και ανατρέπει την κοινή λογική, δημιουργώντας παθητικούς καταναλωτές. Όχι αποκλειστικά καταναλωτές θνησιγενών αντικειμένων, αλλά και καταναλωτές βίας, εξουσίας κ.λπ., που δομούν τη φαντασία μιας ζωής που δεν βιώνουν, αλλά την εισπράττουν έτοιμη. Με τη φαντασία να οδηγεί τους ανθρώπους στη δημιουργία αλλά επίσης, από την άλλη πλευρά, στην παραφροσύνη και τον παραλογισμό.

Η δύναμη της τηλεόρασης είναι τεράστια, γι' αυτό και ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, αν και σταθερά αποφεύγει την εμπεριστατωμένη ενημέρωση. Με την παραδοχή πως δεν είναι όλα τα τηλεοπτικά προγράμματα ίδια και, φυσικά, υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις. Αρκεί όμως να εκφραστεί μία άποψη στα δελτία ειδήσεων των 8 και από Χριστός να γίνει κάποιος Ιούδας. Και, κυρίως, το αντίστροφο. Χωρίς να εξασφαλίζει κανείς ότι πριν ακουστεί αυτή η άποψη, έχει προηγηθεί έρευνα, υπάρχουν αξιόπιστες πηγές ή έστω πως δεν πρόκειται απλώς για μία παρλάτα που ακροπατεί στη γενίκευση ή ακόμα και στην ανοησία.

Ας θυμηθούμε μόνο εκείνους που λίγα χρόνια πριν προσπαθούσαν να μας πείσουν από το τηλεδημοκρατικό βήμα τους ότι η Χ.Α. δεν είναι μία ναζιστική εγκληματική και παρακρατική οργάνωση, με

ξεκάθαρο πολιτικό της μήνυμα το αίμα, αλλά ένα ακροδεξιό κόμμα· που επιβαλλόταν μάλιστα να δείξει το σοβαρό της πρόσωπο, για να αποκτήσει κύρος κυβερνητικού εταίρου. Αν δεν χανόταν ο έλεγχος εκείνο το βράδυ όπου ένας αγωνιστής του κοινωνικού κινήματος, ο Παύλος Φύσσας, δολοφονήθηκε για να τραβήξει και την τελευταία φενάκη των πολιτικών μασκαράδων, κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει ότι δεν θα βιώναμε και στην Ελλάδα μία κυβέρνηση αντίστοιχη με εκείνη που είχαμε δει αρχικά στη Νορβηγία και στη συνέχεια και αλλού.

Η απουσία της Χ.Α. από το Κοινοβούλιο μετά τις πρόσφατες εκλογές, έκανε αρκετούς να μιλήσουν, βιαστικά, για συντριβή του ναζισμού στην Ελλάδα. Και περιμένουν μάλιστα ότι αυτό θα σφραγιστεί τελειωτικά τώρα που ετοιμάζονται να περάσουν τα σίδερα της φυλακής. Οι απόψεις που εκφράζει η Χ.Α. όμως φαίνεται πως έχουν σταθερή απήχηση σε μέρος των Έλλήνων ψηφοφόρων, αφού η ακροδεξιά (που είναι πυλώνας του ναζισμού) δεν εξέλιπε παραδοσιακά ποτέ από τη χώρα. Οι ψηφοφόροι της Χ.Α. δεν εξαφανίστηκαν, απλώς μεταπήδησαν στον Βελόπουλο (που αποτελεί τη συνέχεια του φασίζοντος βαθέως κράτους του Μεταξά) ή στη γραβατωμένη ακροδεξιά που εκφράζουν στη Ν.Δ. οι Βορίδης, Μπογδάνος, Μπάμπης Παπαδημητρίου, Άδωνις κ.ά.

Μήπως η απουσία της Χ.Α. από τη Βουλή δεν είναι αρκετή για να επιτευχθεί και η παράλληλη συντριβή των απόψεων του μισανθρωπισμού;

Μήπως εκείνοι που τελικά ενισχύουν περισσότερο τη Χ.Α. δεν βρίσκονται εκτός Κοινοβουλίου, αλλά στο πιο φτωινό και εντυπωσιακό σταθερό αντικείμενο που υπάρχει στα σαλόνια μας;

Μήπως έχουν εκλεγεί πρόσφατα βουλευτές ή γράφουν στην τελευταία σελίδα εφημερίδων, που έσωσε επιφανής δημοτικός σύμβουλος μεγάλου Δήμου της Ελλάδας και που εμφανίζεται ως πολύτιμο κεφάλαιο για τη χώρα;

Μήπως κάνουν δημόσια δηλώσεις και έχουν ονόματα όλοι αυτοί;

Απλά ερωτήματα που έχουν ως βάση για την απάντησή τους μια

απλή παρατήρηση: Ο ναζισμός και ο φασισμός ηττήθηκε μεν στην Ευρώπη, αλλά στρατιωτικά και όχι ιδεολογικά ή ως πολιτική πρακτική. Κι αυτό καλό είναι να μην το παραβλέπουμε ποτέ όταν προχωράμε σε τέτοιες αναλύσεις.

Ο Χύμα Λαός Ξαναχτύπησε

Νώντας Σκυφτούλης

Μεταξύ μας τώρα, σε αυτές τις εκλογές ο ΣΥΡΙΖΑ νίκησε κατά κράτος διαψεύδοντας όλες τις εκτιμήσεις. Κανένα γκάλοπ και καμιά ορθολογική μέτρηση της γνώμης δεν πέτυχαν να προβλέψουν το ποσοστό του 31,5%. Πάλι μεταξύ μας, αυτή η νίκη δεν οφείλεται στους συριζαίους και στο κόμμα, και αυτό είναι κοινή διαπίστωση. Σε ένα κόμμα οργανωτικά μισό από το 2015 με τοπικές φαντάσματα δεν θα τους αντιστοιχούσε ένα τέτοιο ποσοστό και αυτό το γνωρίζουν και οι ίδιοι. Είναι πολύ πιο κάτω η οργανωτική αντιστοιχία ακόμα και με τις δημοτικές εκλογές. Περισσότερο αντιστοιχεί στην κρατικοκομματική και γραφειοκρατική δομή του παρά στα μέλη του. Το γνωρίζουν άλλωστε και οι ίδιοι διότι και σαν άτομα και σαν στελέχη του κόμματος, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που είναι στο Μαξίμου, βρίσκονται με τον μόνιμο φόβο του 3% και αυτός ο φόβος προσγείωσης από τον υπερβατικό τρόπο ζωής και επιβίωσης που ξαφνικά βρέθηκαν πάντα θα υπάρχει· διότι δεν τον κατέκτησαν οργανικά αλλά ό,τι ήρθε τους ήρθε ως μάννα εξ ουρανού.

Μην ακούτε που παριστάνουν τους ηττημένους. Θέλουν να παραστήσουν τη συμπεριφορά μεγάλου κόμματος που χάνει, “και τι πάθαμε, πώς το πάθαμε!” κ.λπ. Δεν έχουν αποκτήσει τον αέρα του πασοκτζή του '80 ή του '90 ή του 2000, αυτόν που λιοδορεί τη Δεξιά είτε είναι κυβέρνηση είτε αντιπολίτευση. Έναν Αλέξη έχουν και τίποτα άλλο σημαντικό. Είναι Αριστεροί οι συριζαίοι

που θέλουν να γίνουν αστοί αλλά εδώ τα μεταξωτά βρακάκια δεν φτάνουν, θέλει και το άλλο.

Η τύχη τους χαμογέλασε στις εκλογές γιατί έκανε την εμφάνισή του ο χύμα λαός. Αυτός που φοβάται τη σοβαρότητα, την τάξη, το σύστημα, την ευθύνη και οτιδήποτε σοβαρό, ακόμη και τα ομοιοκατάληκτα συνθήματα. Έβαλε και ένα μεγάλο χέρι ο Σκάι και ο Μαρινάκης και... ντουγκρού ΣΥΡΙΖΑ.

Ο χύμα λαός, αυτή η άλαλη βουβή και ανορθολογική πραγματικότητα, κάνει την εμφάνισή του σε στιγμές που δεν θεωρούνται κρίσιμες για τους άλλους, σε στιγμές που δεν θεωρούνται οριακές για τους άλλους, σε στιγμές που δεν παίζεται κάτι σημαντικό σε πρώτο χρόνο για τους άλλους, αλλά και σε στιγμές που εκ πρώτης όψεως τίποτα δεν μπορεί να ανατραπεί. Και εδώ βρίσκεται η ανορθολογικότητά του. Η εμφάνισή του δεν γίνεται με τυμπανοκρουσίες ούτε με κραυγές. Ο χύμα λαός φοβάται τους σοβαρούς, το τηλεοπτικό πολιτικό οικονομικό πεδίο διαπλοκής, την «αναπτυξη», τις συμμαχίες των ισχυρών του πλούτου, την ορθολογική λειτουργία του συστήματος, την εικόνα της τάξης και της ευπρέπειας. Λειτουργεί απρόβλεπτα, ψηφίζει απρόβλεπτα και καμιά μέτρηση της κοινής γνώμης δεν το ανακαλύπτει. Παλιά, τέλη δεκαετίας του '80, λέγαμε ότι ήταν η φωνή της Ομόνοιας -για να δώσω μια εικόνα στην περιγραφή. Λαϊκίστικο ταμπεραμέντο χωρίς αμφιβολία.

Ο χύμα λαός το 1990 έκανε την εμφάνισή του στις εκλογές, ανατρέποντας όλα τα προγνωστικά, και έδωσε όχι μόνο ανάσα αλλά και την επόμενη προοπτική στο ΠΑΣΟΚ του υπόδικου τότε πρωθυπουργού και των υπουργών του. Ανέβασε τα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ και το διέσωσε για την επόμενη 20ετία, φοβούμενος την τότε συμμαχία Αριστεράς-Δεξιάς. Όμως όλα έχουν αλλάξει από τότε και ο χύμα λαός δεν έμεινε στάσιμος. Δεν είναι πια η φωνή της Ομόνοιας αλλά βρίσκεται πλέον παντού σαν υποκείμενο χύμα και χαμένο, γι' αυτό δεν πρόκειται να το ανακαλύψει καμιά μέτρηση της κοινής γνώμης. Ο χύμα λαός δίνει ώθηση με την παρουσία του αλλά ποτέ δεν θα χρεωθεί νίκη ή ήττα, πράγματα δηλαδή που προβλέπονται.

Την Κυριακή έκανε την εμφάνισή του στις εκλογές και ψήφισε ΣΥΡΙΖΑ χωρίς κανέναν να το περιμένει και έδωσε στον ΣΥΡΙΖΑ μέλλον και χρόνο. Τον ανέδειξε ως μεγάλο νικητή των εκλογών ανατρέποντας όλα τα γκάλοπ σε σχέση με το ποσοστό του ΣΥΡΙΖΑ. Δεν είναι ορθολογικό το ποσοστό αυτό (από 23% στο 31% σε ένα μήνα και μάλιστα στον ΣΥΡΙΖΑ) όπως δεν είναι ορθολογικός και ο τρόπος που εμφανίζεται ο χύμα λαός. Φυσικά, αυτός ο λαός δεν αφορά τον ΣΥΡΙΖΑ ούτε αποτελεί υποκείμενο κανενός. Δεν ανήκει σε κανέναν.

Είναι η παροδική και ενστικτώδης αντίδραση μιας κοινωνίας και κανέναν δεν μπορεί να ποντάρει στον χύμα λαό. Έρχεται και φεύγει ξαφνικά.

Κι αν αυτά φαντάζουν σε κάποιους μεταφυσικά είναι γιατί έχουν τον κοινοβουλευτισμό και την κυρίαρχη πολιτική μέσα τους. Το απρόβλεπτο είναι μία **μόνιμη ενδεχομενικότητα**. Άσε που μας έχει τύχει πολλές φορές. Ο ΣΥΡΙΖΑ μπορεί να κάνει τα συνέδριά του, τα κεντροαριστερά του ανοίγματα και άλλα ανέξοδα κούκου, αλλά δεν υπάρχει αντικείμενο για αντιπολίτευση. Ναι μεν ο χύμα λαός του έδωσε ώθηση αλλά δεν μπορεί να τον βοηθήσει άλλο. Πάντως το 4% παραμονεύει, διότι χωρίς κυβέρνηση η παραγωγή πολιτικού έργου έχει εξαντληθεί από τον ΣΥΡΙΖΑ και δεν άφησε τίποτα στο οποίο να μπορεί να κάνει αντιπολίτευση. Τόσο καλός διαχειριστής δεν έχει ξαναπεράσει.

Όμως και η αστική τάξη, που λένε οι Αριστεροί, και το Κράτος, που λέμε εμείς, δεν τον πέταξε σα στημένη λεμονόκουπα· θα τον ξαναχρειαστεί τελικά.

Πάλι εκλογές; Να φτύσουμε από

μέσα μας το χτικιό της ανάθεσης

του Γιώργου Κτενά

Με την κοινοβουλευτική ατζέντα να έχει στην κορυφή τις εκλογές της 7ης Ιουλίου, ας πούμε δύο λόγια για τον ΣΥΡΙΖΑ που αναδείχθηκε διαχειριστής κυβερνητικής εξουσίας με συγκεκριμένους όρους. Με την Αριστερά (παντού στον πλανήτη) παραδοσιακά να κινείται στα όρια σοσιαλδημοκρατίας – ρεφορμισμού, υπήρχε και στην Ελλάδα συγκεκριμένο πεδίο δράσης. Χωρίς κριτική στο κυρίαρχο φαντασιακό ανάπτυξης από τον ΣΥΡΙΖΑ, αποκαλύφθηκαν βαθύτερες αιτίες σύγκρουσης με το υπάρχον, που αφορούν μεταξύ άλλων τη θέσμιση, την ανάθεση, τον κρατισμό· την κυριαρχία των αφαιρέσεων και την πολιτική των αριθμομηχανών και των λογιστών μέσα από γερασμένες θεσμίσεις, που δεν γίνεται να αλλάξουν, επειδή άλλαξαν τα πρόσωπα που βρέθηκαν σε αυτές: υπουργικά γραφεία και αυτοκίνητα υπήρχαν πριν, υπουργικά γραφεία και αυτοκίνητα υπάρχουν και τώρα.

Η θεσμισμένη χρονικότητα του κοινοβουλευτισμού κρατάει χαμηλά τη λαϊκή συνειδητότητα. Αλλά τα κινήματα και η ίδια η κοινωνία δεν πρέπει να εγκλωβίζονται σε θεσμίσεις και κενολογίες της νεωτερικότητας. Η δική τους χρονικότητα και τα προτάγματα δεν επηρεάζονται και δεν πρέπει να επηρεάζονται από ημερομηνίες εκλογών και οτιδήποτε άλλο αναδεικνύει τον ψηφοφόρο – καταναλωτή πολιτικών. Είναι διαφορετική η ατζέντα του κοινοβουλευτισμού, κι εκείνων που επιζητούν αμεσοδημοκρατικές και αυτοδιαχειριστικές λύσεις και κοινωνικό έλεγχο στα κοινά αγαθά (ενέργεια, Πανεπιστήμιο κ.λπ). Τα παραδείγματα στην Ελλάδα είναι αρκετά: Από το αντι-gold κίνημα στις Σκουριές, μέχρι τη ΒΙΟ.ΜΕ., τις κινήσεις για την ενέργεια και το νερό, το κίνημα ενάντια στις εξορύξεις στην Ήπειρο κ.α. Την ώρα που μυρίζει πόλεμος στην κυπριακή ΑΟΖ, η νυν κυβέρνηση περίπου δημιούργησε ιδιωτική ΑΟΖ στη θάλασσα της Κρήτης για τις πετρελαϊκές εταιρείες, με ενοίκιο 200 ευρώ/τετρ. χλμ. ανά έτος

χρήσης (δεν υπάρχει κανένα λάθος, αυτό είναι το ποσό).

Η μικροπολιτική στα παράθυρα της τηλεδημοκρατίας δεν μπορεί να έχει σχέση με την πολιτική ατζέντα της κοινωνίας και των κινημάτων, όπως αυτή ξεγύμνωσε την αναντιστοιχία του κυβερνητικού από τον (όποιο) κοινωνικό ΣΥΡΙΖΑ: Αν ήθελε καθημερινή και αμφίδρομη σχέση με την κοινωνία για να δώσει τη μάχη του κοινωνικού μετασχηματισμού, έπρεπε ήδη από την εποχή της αντιπολίτευσης να έχει μετατρέψει σε αγωνιστική κοινωνική δύναμη τα εκλογικά του ποσοστά και να ταύτιζε την κοινοβουλευτική αντιπολίτευση με την κοινωνία.

Υπάρχουν ακόμα όμως εγχειρήματα και φαντασιακά (που για ένα διάστημα ακόμα και ενσωματώθηκαν στις αφηγήσεις του ΣΥΡΙΖΑ) που αναδεικνύουν το Δημόσιο ενάντια στο Κρατικό και το Ιδιωτικό, δίνοντας με αξιοπρεπείς όρους ένα δυνατό σήμα αυτοθέσμησης και αυτοοργάνωσης. Όχι για να εκφράσουν την κοινωνία αλλά για να εκφραστούν μέσα από αυτή, μέσα από τις σύγχρονες ανάγκες της και τις αναγνώσεις που γίνονται σε αυτές. Δεν είναι η απόφαση του Τσίπρα να σπάσει το εμπάργκο στον ΣΚΑΪ, που νοηματοδοτεί, ούτε το χυδαίο δήθεν απολιτικό προφίλ της Athens Voice, που ξεγυμνώθηκε. Αντίθετα, το Sea Watch3 δείχνει τον δρόμο αυτό το διάστημα και η τολμηρή καπετάνισσά του.

Κλείνοντας, δύο λόγια στους ανθρώπους του κινήματος που χάλασε η ψυχολογία τους με τη συντριβή του ΣΥΡΙΖΑ στις Ευρωεκλογές και την αναμενόμενη ήττα στις βουλευτικές: Η εσωτερίκευση της εκλογικής αντιπροσώπευσης, της ανάθεσης δηλαδή σε τυπική διαδικασία ετερονομίας, καλό θα ήταν σιγά-σιγά να τους απομαγεύσει. Να φτύσουν το χτικιό από μέσα τους και να ανασάνουν ξανά καθαρό αέρα. Στις αστικές δημοκρατίες δεν υπάρχουν αυθόρμητες θεσμικές διευθετήσεις στα ζητήματα που απασχολούν την κοινωνία. Μόνο πίεση και διεκδίκηση από τα κάτω. Αυτή η πίεση και η διεκδίκηση είναι που φέρνει την αλλαγή και όχι το αν ο κυβερνητισμός είναι δεξιός ή αριστερός. Εντός νεοφιλελευθερισμού, αυτά είναι μόνο για τους τροχονόμους.

Βιομηχανικά Υποπροϊόντα Ξύλου & Υγεία: Στον Βωμό της Οικονομικής Πρωτοκαθεδρίας

Νίκος Ιωάννου

Για το AthensWoodschool

(Εργαστήριο και Εκπαιδευτική Κοινότητα της Ξυλουργικής Τέχνης)

Ένα από τα μαθήματα που στο AthensWoodschool βρίσκουμε συχνά μπροστά μας είναι αυτό που αφορά την κατεργασία ξύλου και την υγεία και κυρίως την επίδραση στην υγεία από τη χρήση των βιομηχανικών υποπροϊόντων ξύλου.

Από την εμπειρία αυτού του μαθήματος μπορούμε να αναφέρουμε, εν περιλήψει, τα εξής:

Ανέκαθεν γνωρίζαμε πως η βιομηχανική κατεργασία ξύλου επηρεάζει την υγεία των εργατών οι οποίοι εκτίθενται καθημερινά σε σκληρές συνθήκες. Στην Ελλάδα το πρόβλημα πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις με την εισαγωγή και αυξανόμενη χρήση τροπικών ξύλων. Υπάρχουν ανεξάρτητοι ξυλουργοί οι οποίοι λόγω ιδιαίτερης ευθαισθησίας δεν επεξεργάζονται ποτέ ξύλα όπως ιρόκο, αφρικανική καρυδιά, σάμπα και άλλα. Αυτό δεν σημαίνει βεβαίως πως οι κατασκευές από αυτού του είδους ξύλα επηρεάζουν τους χρήστες τους. Επίσης, θα πρέπει να τονίσουμε ότι προβλήματα όπως καρκίνος της μύτης, άσθμα, δερματίτιδα κλπ υπάρχει πιθανότητα να εμφανιστούν μετά από καθημερινή και χρόνια έκθεση των εργατών ξύλου στη σκόνη και αυτό πάντα εξαρτάται από τον τρόπο κατεργασίας του ξύλου καθώς και από τα μέτρα ασφαλείας (καλός εξαερισμός του χώρου εργασίας, απαραίτητη χρήση μάσκας κλπ).

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να τονίσουμε πως οι αρνητικές

επιδράσεις του ξύλου στην υγεία, σε σχέση με άλλα υλικά, είναι πολύ μικρές.

Τα πράγματα όμως αλλάζουν όσον αφορά τα βιομηχανικά προϊόντα του ξύλου, δηλαδή τις μοριοσανίδες, ινοσανίδες κλπ: τα γνωστά σε όλους νοβοπάν, MDF και η διαδεδομένη μελαμίνη η οποία επικαλύπτει συνήθως νοβοπάν και MDF καθώς και το OSB. Οι μοριοσανίδες και ινοσανίδες αυτού του είδους είναι μια μίξη υπολειμμάτων κατεργασίας ξύλου ή και υπολειμμάτων κατεργασίας αγροτικών προϊόντων άλλοτε και επιλεγμένων οικιακών απορριμμάτων ή και θρυμματισμένων δασικών προϊόντων με ρητίνες και αποδεδειγμένα τοξικά αέρια. Επομένως, είναι φανερό πως δεν πρόκειται για «ξύλα».

Τα προϊόντα αυτά εμπεριέχουν κόλλες, η παρασκευή των οποίων βασίζεται σε μια επικίνδυνη ουσία, την φορμαλδεΐδη. Την ουσία αυτή εμπεριέχουν και βιομηχανικά προϊόντα όπως το κόντρα-πλακέ και τα αντικολλητά μασίφ αλλά σε μικρότερη ποσότητα λόγω κυρίως του μεγαλύτερου όγκου ξύλου που χρησιμοποιείται. Η φορμαλδεΐδη είναι μια συνθετική θερμοσκληρυνόμενη ρητίνη, η οποία άρχισε να χρησιμοποιείται ευρέως από τη δεκαετία του 1930. Το χαμηλό κόστος παρασκευής της κόλλας αυτής έκανε τη χρήση της καθολική στη βιομηχανία προϊόντων ξύλου.

Ο απaráβατος νόμος του καπιταλισμού «το μεγαλύτερο κέρδος με το μικρότερο κόστος» είχε και σε αυτή την περίπτωση την εφαρμογή του με τα ίδια ολέθρια αποτελέσματα για την ανθρωπότητα όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις. Σίγουρα δεν υπάρχει κάποια χειροπιαστή απόδειξη που να λέει «τόσοι θάνατοι από έκλυση φορμαλδεΐδης στα σπίτια» αλλά όλοι πλέον γνωρίζουμε, και οι ίδιες οι εταιρείες παραγωγής αυτών των προϊόντων, πως το πρόβλημα που δημιουργείται είναι πραγματικά μεγάλο.

Πριν από πενήντα-εξήντα χρόνια οι επιστήμονες στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. βρήκαν μετά από πειράματα ποιοι είναι οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν την έκλυση φορμαλδεΐδης από τα βιομηχανικά προϊόντα ξύλου. Ο σπουδαιότερος από αυτούς τους

παράγοντες είναι η θερμοκρασία του περιβάλλοντος χώρου. Όταν αυξάνεται η θερμοκρασία, η ποσότητα φορμαλδεΐδης που εκλύεται αυξάνεται λογαριθμικά.

Η υγρασία είναι επίσης ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την έκλυση φορμαλδεΐδης. Η αύξηση της περιεχόμενης υγρασίας στη μοριόπλακα από 2,5% σε 10% έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της εκλυόμενης φορμαλδεΐδης κατά 35%.

Ας φέρουμε, λοιπόν, στο μυαλό μας τις περιπτώσεις όπου περικλείουμε συσκευές που παράγουν θερμότητα μέσα σε έπιπλα από μοριόπλακες ή ινόπλακες (μελαμίνες, βακελιτικά κλπ). Θα θυμηθούμε σίγουρα την εντοιχισμένη ηλεκτρική μας κουζίνα ή τον φούρνο μας, το πλυντήριο πιάτων, το ηχοσύστημά μας, το PC. Επίσης, θα πάει το μυαλό μας στους χώρους εργασίας, τα νοσοκομεία, τα γραφεία, τα σχολεία.

Όσο διαβάζουμε για την υγρασία, στο μυαλό μας έρχεται σίγουρα ο νεροχύτης της κουζίνας μας ο οποίος περικλείεται συνήθως από κάποιον προκατασκευασμένο πάγκο μοριοσανίδας, και ακόμη πιο έντονα έρχεται στο μυαλό μας το μπάνιο και τα ξεφτισμένα έπιπλά μας από την υγρασία και εκείνη η απροσδιόριστη μυρωδιά την οποία πλέον τη θεωρούμε κάτι δεδομένο και η οποία δεν είναι τίποτε άλλο από μια μίξη μύκητα με τοξικές ουσίες – μικρή ένδειξη για τη ρύπανση του οικιακού ή εργασιακού μας περιβάλλοντος.

Όλη η γκάμα των βιομηχανικών προϊόντων ξύλου τα οποία χρησιμοποιούνται σε πατώματα, πόρτες, έπιπλα κουζίνας, έπιπλα μπάνιου, έπιπλα γραφείου, έπιπλα χώρων υποδοχής, πάγκους εργασίας, έπιπλα εργαστηρίων, υλικά συσκευασίας, επενδύσεις και εξοπλισμό πλοίων και γενικότερα δημόσιων χώρων ευθύνονται για την παραγωγή ρύπων οι οποίοι επιβαρύνουν σημαντικά την υγεία μας. Οι μυρωδιές που δημιουργούνται από την επαφή αυτών των προϊόντων με την υγρασία και τη θερμότητα είναι χαρακτηριστικές όπως προαναφέραμε, πιθανόν όμως να έχουν καταγραφεί μέσα μας σαν κάτι δεδομένο και να μην μας προξενούν εντύπωση. Έτσι, είναι σαν να έχουμε αποδεχτεί όλοι μας ως κάτι

φυσιολογικό τη χρήση τέτοιων προϊόντων, και όχι μόνο έχουμε αποδεχτεί αυτά τα προϊόντα αλλά πλέον καθορίζουν τη διακόσμηση των σπιτιών μας αλλά και των δημόσιων χώρων, κάνοντάς τα όλα σχεδόν ίδια. Πλέον σε όποιο σπίτι και αν μπει μοιάζει ίδιο με όλα τα άλλα, κάτι σαν οικοδομικός σοσιαλιστικός ρεαλισμός.

Αυτό όμως είναι μια άλλη συζήτηση.

Το πιο συχνό ερώτημα των σπουδαστών του AthensWoodschool κατά τη διάρκεια του μαθήματος για τα βιομηχανικά προϊόντα ξύλου είναι: «Μα πώς δεν χρησιμοποιούν μια άλλη κόλλα, ένα άλλο υλικό που να μην εκλύει ρύπους;» Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα όμως είναι κάπως περίπλοκη. Η χρησιμοποίηση μιας άλλης κόλλας, μη τοξικής, θα άλλαζε τους χρόνους παραγωγής και πιθανότατα θα αύξανε το κόστος παραγωγής, γεγονός που θα καθιστούσε ανέφικτη την ανάπτυξη μιας παγκόσμιας βιομηχανίας προϊόντων ξύλου στην οποία στηρίχτηκε μια απέραντη βιομηχανία και βιοτεχνία κατασκευών, στην οποία με τη σειρά του στηρίχτηκε ένα σύγχρονο ντιζάιν αυτών των κατασκευών.

Η φορμαλδεΐδη ευθύνεται για τη δημιουργία μιας τεράστιας αγοράς την οποία αποτελούν χιλιάδες βιομήχανοι με τα περισσότερα κέρδη, εκατοντάδες χιλιάδες μικροβιοτέχνες και κατασκευαστές με λιγότερα αλλά αρκετά κέρδη, εκατομμύρια εργάτες με τα λιγότερα από όλους κέρδη (και οι οποίοι μειώνονται διαρκώς με τη εξέλιξη της βιομηχανικής τεχνολογίας) και κυρίως την αποτελούν δισεκατομμύρια καταναλωτές-χρήστες των βιομηχανικών προϊόντων ξύλου, χρήστες ενός πολιτισμού των εφήμερων κατασκευών, ενός πολιτισμού παραγωγής αμέτρητων δισεκατομμυρίων σκουπιδιών. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα των χωματερών στις οποίες κανείς αναγνωρίζει τον σύγχρονο πολιτισμό από τα σκουπίδια της IKEA αλλά και των μικρότερων εταιρειών.

Αυτό το οποίο θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε είναι ότι δεν έχει βρεθεί ακόμη τρόπος για να ανακυκλώνουμε τα βιομηχανικά προϊόντα ξύλου, παρότι Αμερικανοί επιστήμονες εργάζονται πυρετωδώς σε αυτόν τον τομέα εδώ και χρόνια.

Ποια, λοιπόν, θα μπορούσε να είναι η λύση σε ένα πρόβλημα που μας «περιβάλλει» σε κάθε στιγμή της ζωής μας;

Η αλήθεια είναι πως η μεγέθυνση ως καθολική αντίληψη για την παραγωγή και την οικονομία δημιουργεί τύφλωση όσον αφορά την εύρεση μιας λύσης σε ένα πρόβλημα όπως η επίδραση στην υγεία από τα αντικείμενα που μας περιβάλλουν στην καθημερινότητά μας. Ο διαχωρισμός, θα λέγαμε καλύτερα, της οικονομίας και της παραγωγής από τους υπόλοιπους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας καθιστά μοιραία αυτόν τον τομέα κυρίαρχο. Έτσι, έχουμε σαν αποτέλεσμα τομείς, όπως η πρόνοια για την υγεία μας, να υποτάσσονται στον κυρίαρχο τομέα της οικονομίας. Και όχι μόνο ο τομέας της υγείας αλλά και η αρχιτεκτονική, η πολεοδομία και φυσικά η παραγωγή βιομηχανικών προϊόντων ξύλου υποτάσσονται στην «αγία» οικονομία.

Το δικαίωμα στο υπερκέρδος και γενικότερα το δικαίωμα στο κέρδος είναι υπεράνω κάθε υποψίας. Έτσι, ποτέ δεν πέρασε από το μυαλό των στελεχών, των golden boys και των χημικών της εν λόγω βιομηχανίας να αντικαταστήσουν την φορμαλδεΐδη με κάποια άλλη μη τοξική κόλλα, αλλά δεν πέρασε ποτέ και από το μυαλό των επιστημόνων που πραγματοποιούν τους σχετικούς ελέγχους εδώ και δεκαετίες μια πρόταση για αντικατάσταση της πάμφθηνης αυτής κόλλας. Ακόμη και οι προσπάθειες που γίνονται για τη χρησιμοποίηση PMDI (πολυϊσοκυαναμίδες) -πολυϊσοκυανικοί εστέρες με μικρότερη τοξικότητα από τη φορμαλδεΐδη- δεν έχουν και πολύ μεγάλη απήχηση στη βιομηχανία ακριβώς λόγω του κόστους.

Υπό το βάρος των ευθυνών λόγω της ευρείας πλέον διάδοσης των πληροφοριών περί ρύπων που εκλύουν τα βιομηχανικά προϊόντα ξύλου, οι εταιρείες του είδους εφευρίσκουν την πιστοποίηση, μια πρακτική που έχει να κάνει με την τοποθέτηση ορίων στην εκπομπή φορμαλδεΐδης. Από μια άποψη μπορούμε να πούμε πως σωστά τοποθετούνται όρια. Βεβαίως, κάθε ερευνητικό κέντρο ή ακόμη και κάθε ανεξάρτητος ερευνητής μπορεί να προτείνει τη δική του άποψη για το όριο εκπομπής και αυτές οι προτάσεις συνήθως αποκλίνουν κατά πολύ ή λίγο. Αυτή η ιστορία όμως των

ορίων εκπομπής σέρνεται τώρα μισό αιώνα και το μόνο που μπορεί να μας προκαλέσει είναι υποψίες για συγκάλυψη του προβλήματος.

Μπροστά, λοιπόν, σε αυτό το μεγάλο κατά γενική ομολογία πρόβλημα εμείς προτείνουμε τα εξής:

A) Καλό εξαερισμό σε καθημερινή βάση των χώρων όπου υπάρχουν τοξικά υποπροϊόντα ξύλου.

B) Να πάψουμε να χρησιμοποιούμε τα τοξικά αυτά υποπροϊόντα ξύλου, αλλάζοντας και ελαφραίνοντας το ντιζάιν των κατασκευών μας. Αποφυγή των κουτιαστών ντουλαπών και επιστροφή στα ξύλινα κασώματα και τις πρεσσαριστές κατασκευές με μη τοξικές κόλλες.

Γνωρίζουμε πως η τελευταία μας πρόταση δεν γίνεται αρκετά κατανοητή. Ωστόσο, θα επανέλθουμε σίγουρα σε αυτό το ζήτημα, αφού αποτελεί μια σειρά μαθημάτων του AthensWoodschool το περιεχόμενο των οποίων θα ήταν αδύνατον να συμπεριλάβουμε σε αυτήν εδώ την μικρή παρουσίαση.

Ας πάψουμε να αποκαλούμε ξύλινα τα έπιπλα της κουζίνας μας, του μπάνιου μας ή του δωματίου των παιδιών μας, μήπως και εμπεδώσουμε έτσι την πραγματικότητα.

Ας μάθουμε να χρησιμοποιούμε την ξυλουργική τέχνη του παρελθόντος σε συνδυασμό με τις σύγχρονες τεχνικές δυνατότητες – είναι σίγουρο πως δεν θα βγούμε χαμένοι.

Βιβλιογραφία:

Μαντάνης 2009

Σιμόπουλος 1985

Rizosdimitris.blogspot.com